

Tidligere udkom:

»TUBERKULOSEN I DANMARK«

Af KNUD FABER og J. OSTENFELD

Bogens Indhold:

Det statistiske Grundlag – Tuberkulosens Udbredelse i Danmark – Aarsagerne til den uregelmæssige Fordeling – Tuberkulosens Tilbagegang – Kampen mod Tuberkulosen i Danmark – Fremtidens Arbejde
Med Tabeller og Diagrammer

Kr. 0.75

Gyldendal

591978535

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

09.6162 Fa

TUBERKULOSE OG ERHVERV

EN UNDERSØGELSE
OVER LUNGETUBERKULOSEN I KØBENHAVN
MED HENSYN TIL ERHVERV OG INDTÆGT

AF

KNUD FABER

VICEFORMAND I NATIONALFORENINGEN TIL
TUBERKULOSENS BEKÆMPELSE

I SAMARBEJDE MED

MARIE LINDHARDT

CAND. POLIT., LEDER AF SUNDHEDSSTYRELSENS
MEDICINALSTATISTISKE AFDELING

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
MCMXXXV

RHB

09.6162

5a

TUBERKULOSE
OG ERHVERV

TUBERKULOSE OG ERHVERV

EN UNDERSØGELSE
OVER LUNGETUBERKULOSEN I KØBENHAVN
MED HENSYN TIL ERHVERV OG INDTÆGT

AF

KNUD FABER

VICEFORMAND I NATIONALFORENINGEN TIL
TUBERKULOSENS BEKÆMPELSE

I SAMARBEJDE MED

MARIE LINDHARDT

CAND. POLIT., LEDER AF SUNDHEDSSTYRELSENS
MEDICINALSTATISTISKE AFDELING

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXV

09.616

Tu 15

f

5636

FORORD

NATIONALFORENINGEN til Tuberkulosens Bekæmpelse har altid betragtet det som sin Opgave at bidrage til Oplysning om Tuberkulosens Udbredelse i Danmark for derigennem at faa et Grundlag for Kampen imod denne Sygdom. Blandt de fra Nationalforeningen udgaaede Publikationer henviser vi saaledes til følgende tidligere udkomne Afhandlinger: Chr. Jensen: Tilbagegang i Tuberkulosedødeligheden (1910). Ostenfeld: Om Hyppigheden af kirurgisk Tuberkulose hos Patienter over 15 Aar (1917). Ostenfeld: Tuberkulosedødeligheden belyst i Forhold til Køn og Alder (1921). Faber og Ostenfeld: Undersøgelse over Tuberkulosen i Vejle Amts nordlige Del (1922). Faber og Ostenfeld: Tuberkulosen i Danmark (1926). Ostenfeld: Undersøgelser over Tuberkulosens Udbredelse i Danmark med særlig Henblik paa Landbefolkningen (1927). Faber: Tuberkulosedødelighedens Aftagen i Danmark (1930). Groth-Petersen: En Tuberkulinundersøgelse paa typografiske Arbejdere (1935). Til denne Række Arbejder slutter følgende Undersøgelse sig.

Under vort Arbejde har vi modtaget værdifuld Hjælp fra forskellig Side, hvorfor vi herved siger vor bedste Tak. Vi takker saaledes Medicinaldirektør Dr. med. Johs. Frandsen for Tilladelse til at benytte Sundhedsstyrelsens Kartotek. Vi takker Lektor, Kontorchef H. Cl. Nybølle for Overladelsen af utrykte Tabeller fra Det statistiske Departement samt for gode Raad under Udarbejdelsen, og vi takker cand. polit. Blinkenberg-Nielsen for venlig Bistand med statistiske Oplysninger fra Københavns statistiske Kontor.

Oktober 1935.

Forff.

INDLEDNING

HENSIGTEN med efterfølgende Arbejde har været at søge belyst Tuberkulosedødeligheden i København i dens Forhold til de i social Henseende forskellige Samfundsklasser og at undersøge, om det indbyrdes Forhold mellem Dødeligheden i disse forskellige Klasser har forskudt sig under Tuberkulosens Tilbagegang i dette Aarhundrede. Man kunde haabe ved en saadan Undersøgelse at faa Momenter frem, der kunde bidrage til Forstaaelsen af Aarsagerne til denne Tilbagegang.

Medens der er almindelig Enighed om, at Tuberkulosedødeligheden i den nyere Tid har været i stærk Aftagen i saa godt som alle Evropas Lande, er der meget forskellige Anskuelser om, hvad man maa betragte som Hovedaarsagen til denne Aftagen. I første Linie melder sig her den overalt iværksatte energiske Smittebekæmpelse. Hermed menes naturligvis ikke, at Oprettelsen af nogle Sanatorier, Hospitaler eller Stationer skulde være den ene afgørende Faktor. Hovedsagen er, at det ved Opdagelsen af Tuberkelbacillen blev slaaet fast, at Tuberkulosen er en smitsom Sygdom, og at først og fremmest de brystsyges Opspyt er en Kilde til Smitte. Naar vi ser paa Mortalitetsskurven i Danmark, er denne Faktors Indflydelse ret iøjnefaldende, som jeg tidligere har fremhævet det. I Tiden før Kochs Arbejde ser vi Tuberkulosedødeligheden stadig svinge mellem ret høje Tal, men efter c. 1885 falder Dødeligheden saavel i Hovedstaden som i Provsbyerne efter en næsten ret Linie, naar lige undtages Krigsaarene. Vi har da ogsaa her i Landet rig Erfaring for,

hvorledes en i visse Lokalteter foretaget energisk Kamp imod Smitteoverførelse har baaret god Frugt, saaledes i Ry Sogn, i Vejle Amt og i Aarhus. Erfaringer fra Sverrig i Hälsan og fra Amerika i Frammingham taler det samme Sprog.

Imidlertid er det paa den anden Side tydeligt, at Smittebekæmpelsen ikke kan være eneste Aarsag til den aftagende Dødelighed, og skønt man vel ingen Steder har anbefalet at ophøre med de dertil sigtende Foranstaltninger, har man dog jævnlig med stor Styrke fremhævet, at andre Faktorer er betydningsfuldere. Man har i den Henseende særlig fremhævet, at den stærke Tilbagegang af Tuberkulosedødeligheden i mange Lande er begyndt længe inden Tuberkulosens Smitstof blev bekendt. I London kan man saaledes paavise, at Tuberkulosedødeligheden naaede et Maximum ved Aar 1800 og derefter er aftaget jævnt lige til nu, uden at man paa Dødelighedskurven kan se nogen Indvirkning af den moderne bevidste Smittebekæmpelse. Nogle Forfattere som Scheel i Oslo mener, at Smittebekæmpelse kun har Betydning i den spæde Barnealder, og Høyer Dahl gaar endog saa vidt, at han siger, at det er usandsynligt, at en fortsat Smittekamp vil føre frem, kanske muligere, at den i det lange Løb vil være skadelig.

Af de forskellige Faktorer, som iøvrigt indvirker paa Tuberkulosedødeligheden, har man først og fremmest fremhævet de sociale Forhold, Milieufaktoren. Det drejer sig om alt, hvad der særlig er knyttet til Fattigdommen, daarlig Ernæring fremfor alt, men ogsaa Sammenhobning i daarlige Boliger, Mangel paa Lys og Luft, paa Renlighed, Overarbejde i Fabriker etc.

Foruden disse sociale Forholds Forandring har man særlig fremhævet forskellige rent biologiske Forhold som Aarsag til Tuberkulosens Tilbagegang. Ligesom der utvivlsomt er forskellig Modtagelighed for Tuberkulosen hos de forskellige Menneskeracer, kan der ogsaa indenfor vor Race være forskellig Modtagelighed til Stede. Visse Familier er særlig modtagelige og kunde ved at uddø tænkes at forhøje Befolkningens Modstandskraft. Vigtigere er Anskuelsen om, at en

saadan forhøjet Modstandskraft kan erhverves. Man har ment at kunne opfatte Tuberkulosens Optræden som en Slags langvarig kronisk Epidemi. Vi ser de akute Epidemier af indre biologiske Aarsager spontant stige og falde, indtil Epidemien ophører. Paa samme Maade skulde Tuberkulosen være stegen og falden i de sidste Aarhundreder, saaledes at de evropæiske Lande nu befinder sig i en Periode, hvor Epidemien er ved at aftage spontant selv uden Hensyn til ydre forbedrede Forhold. Det er Brownlee, der i 1918 fremsatte denne Anskuelse paa Basis af de foran nævnte Forhold i London. Støtte har Opfattelsen faaet ved Sundbärgs interessante Oplysninger om Tuberkulosens Gang i Sverrigs forskellige Landsdele og senere yderligere ved analoge Oplysninger fra Finland og Norge. I alle tre Lande har det vist sig, at Tuberkulosen først har hersket med stor Intensitet i de sydlige mest befolkede Dele af Landene, i Sverrig omkring Stockholm, og derefter med de sig udviklende Samfærdselsmidler har bredt sig til de andre, særlig de nordlige Landsdele, og medens Tuberkulosedødeligheden i de først angrebne Egne alt i længere Tid er aftaget stærkt, er Tuberkulosen samtidig tiltaget i de nordlige mere afsides liggende Egne og er først nu ved at begynde at aftage her. Dermed sammenhænger det meget diskuterede Problem, i hvor høj Grad Modstandsdygtigheden imod Tuberkulose-sygdommen forøges ved den ganske lette og iøvrigt uskadelige Tuberkuloseinfektion, som alle nutildags her tillands som andetsteds har paadraget sig, naar de naar den voxne Alder, og som giver sig til Kende ved en positiv Tuberkulinreaktion.

Ved Siden af disse tre Hovedaarsager til Tuberkulosens Aftagen har man ogsaa overvejet, i hvor høj Grad den moderne Behandling af de tuberkuløse, der efterhaanden finder Sted i større og større Udstrækning, kunde bidrage til Tuberkulosedødelighedens Tilbagegang. En Virkning maa den sikkert have, men da særlig Lungetuberkulosens Letalitet er saa stor, selv efter grundig Behandling, kan man ikke tilskrive denne Faktor en afgørende Betydning for Dødelighedens Aftagen.

Der er næppe Tvivl om, at alle de nævnte forskellige Faktorer har deres Indvirkning paa Tuberkulosens Tilbagegang, men at de hver for sig virker i meget forskellig Grad i de forskellige Lokalteter og paa forskellige Tidspunkter i de forskellige Lande. Der er derfor al Grund til, at hvert Land nøje undersøger Tuberkulosens Forhold og Epidemiologi under de hjemlige Forhold. Det er jo indlysende, at et Studium af Aarsagerne til Tuberkulosens Tilbagegang har den største Betydning, naar man vil fastlægge Planer for Tuberkulosens Bekæmpelse.

I Danmark har Spørgsmaalet den særlige Interesse, at intet Land i Evropa har haft en saa stærk Tilbagegang i Tuberkulosedødeligheden i dette Aarhundrede som Danmark. I København, som den efterfølgende Undersøgelse omfatter, er Dødeligheden af al Tuberkulose i Aarene fra 1900 til 1934 aftaget fra 24,5 til 7,1 pr. 10,000 Indb. og af Lunge-tuberkulose fra 18,3 til 6,2 pr. 10,000 Indb.

Hensigten er at søge oplyst, hvorledes Tuberkulosen i København forholder sig i de forskellige Samfundsklasser, og hvorledes den stærke Tilbagegang har fordelt sig imellem dem. Det er altsaa særlig Miliefaktorernes Betydning, som Undersøgelsen vil belyse. En vis Aktualitet har Spørgsmaalet faaet, efter at Flatzeck-Hofbauer i sin Bog „Kommen und Gehen der Tuberkulose“ har ment paa Basis af Tal fra Hamburg at kunne hævde, at Tuberkulosens Tilbagegang i de sidste Decennier udelukkende skulde have fundet Sted i de lavere, økonomisk ugunstigt stillede Samfundslag, medens Overklasserne alt for c. 3 Decennier siden skulde være naaet ned til en Tuberkulosemortalitet, som de siden ret uforandret har bevaret. Flatzeck-Hofbauer regner med en „Grundtuberkulose“, der hos de velhavende i Tyskland skulde ligge ved c. 7—8 pr. 10,000 for Lungetuberkulose og ved 8—10 pr. 10,000 for al Tuberkulose. Hertil skulde der i Tyskland før 1925 være at regne en „Zusatztuberkulose“ for Arbejderbefolkningen, som nu skulde være praktisk talt forsvunden. I København er vi jo som nævnt nu betydelig under disse Tal, der allerede var naaet i 1928, da Mortaliteten var 7,8

pr. 10.000 Indb. for Lungetuberkulose og 9,5 for al Tuberkulose, medens den nu som sagt er henholdsvis 6,2 og 7,1.

For Københavns Vedkommende foreligger af tidligere Undersøgelser om Milieufaktorenes Betydning en af Sygekasseinspektør Sørensen i 1883 offentliggjort Statistik over Dødeligheden af Lungetuberkulose i Aarene 1860—79 i to økonomiske Lag, en Underklasse omfattende Arbejdere og Tjenesteydende og i Modsætning dertil en Gruppe omfattende de mellemste og øverste Samfundslag. Overvægten var meget betydelig for den første Gruppe.

I Tuberkulosekommissionens Betænkning fra 1902 findes endvidere et Arbejde af Politilæge Søren Hansen om Tuberkulosen i København med særlig Hensyn til de sociale Vilkaars Betydning. Han gennemgik heri Tuberkulosedødelighedens Forhold i de forskellige Erhverv og i de forskellige Bykvarterer i Aarene 1890—99. Det viste sig da ogsaa her, at Dødeligheden i de fattige, tættest befolkede Kvarterer med mere end det dobbelte oversteg Dødeligheden i de velhavende Kvarterer. Søren Hansen opstillede følgende Tabel, som endnu har Interesse. Tallene er ordnede efter den sti-

Tabel 1.

Kvarter	Dødelighed af Tuberkulose pr. 10,000	Beboelseshæthed*)	Halvaarlig Husleje i Kroner
III	13	94	306
VII	16	139	225
IV	22	88	355
I	23	116	180
VIII	23	169	167
II	26	115	175
VI	27	184	103
IX	27	211	133
XII	28	199	124
V	30	227	126
XI	34	226	111
X	37	252	87

*) Antal af Beboere, som levede paa 10,000 Kvadratalens Etageareal i paa-gældende Kvarter

gende Dødelighed af al Tuberkulose i de 12 hygiejniske Kvarterer, hvori Byen da var inddelt. Det ses, at Dødeligheden stiger nogenlunde parallelt med Befolkningstætheden og omvendt i Forhold til den faldende aarlige Husleje.

I Slutningen af forrige Aarhundrede gjorde de sociale Forhold sig altsaa i høj Grad gældende med Hensyn til Tuberkulosedødeligheden. Spørgsmaalet bliver derefter, hvorledes Forholdene har udviklet sig i de siden da forløbne Decennier.

TUBERKULOSEDØDELIGHEDEN I KØBENHAVN 1928—32 MED HENSYN TIL ERHVERV OG INDTÆGT

Som vor første Opgave har vi søgt at udfinde Tuberkulosedødsfaldenes Fordeling efter de forskellige Samfundsklasser i Femaaret 1928—32, der omfatter Aarene omkring Folketællingen af $\frac{5}{11}$ 1930. Det egentlige København talte da 617069 Indbyggere.

Med Benyttelse af Folketællingens Opgivelser har man grupperet Byens Forsørgere i tre Hovedklasser: Overklasse, Middelstand og Arbejderklasse. Ved denne Gruppering har vi i Hovedtrækkene fulgt den Inddeling, der i en Aarrække har været benyttet ved den officielle Statistik over Befolkningens Fordeling efter Erhverv, der udarbejdes af Det statistiske Departement paa Grundlag af Folketællingslisterne. Befolkningen er herefter opdelt i 6 Hovedgrupper af aktive: Landbrug, Haandværk og Industri, Handel og Pengeomsætning, Trafikvæsen og Kommissionsvirksomhed, immateriel Virksomhed og Husgerning, samt en Gruppe af inaktive: Personer ude af Erhverv. Disse 7 Hovedgrupper er atter delt i et større Antal Undergrupper. Ved disse er saa vidt gørligt skelnet mellem selvstændige og uselvstændige Erhverv, f. Ex. Mester — Svend, Overordnet — Underordnet, Indehaver — Medhjælper o. s. v.

Man har dernæst benyttet Oplysningerne om hver enkelt Gruppes gennemsnitlige Aarsindkomst, som for Staden Københavns Vedkommende paa Grundlag af Materiale fra Skatteligningen har været offentliggjort hvert Aar siden 1923

af Københavns Statistiske Kontor. Fra 1927 udvidedes denne Statistik til at omfatte Frederiksberg og Gentofte Kommuner.

Ved at sammenholde Oplysningerne om de enkelte Erhvervsgrupper med den tilsvarende Gennemsnitsindkomst har man derefter samlet saadanne Enkeltp grupper, som dels i social og økonomisk Henseende, dels i Henseende til vedkommende Erhvervs „Stabilitet“ (d. v. s. Sandsynligheden for Overgang til anden Beskæftigelse) og dels for det tredje med Henblik paa en Sammenligning med Forholdene ved Aarhundredets Begyndelse kan forventes at have nogenlunde samme „standard of life“. De 3 Samlegrupper, der herved er fremkomne, og som i social-økonomisk Henseende maa formodes at være væsentlig forskellige, har man kaldt Overklasse, Middelstand og Arbejderklasse, jfr. Tab. 2, 7 og 8, der viser, hvilke Erhvervsgrupper der er henført til hver af de tre Klasser.

Af Byens 338074 Forsørgere har man paa denne Maade kunnet anbringe de 250884, c. 74 %, i de tre nævnte Grupper. Af disse 250884 omfatter Overklassen 55239 Individuer, c. 22 %, Middelstanden 56867, c. 23 %, og Arbejderklassen 138778, c. 55 %. Ved Forsørgere er i Overensstemmelse med Folketællingernes Terminologi betegnet „alle Personer over 14 Aar*) med Undtagelse af gifte Kvinder, hvad enten de er Husstandsoverhoveder, bor alene eller er optaget i en Husstand som Tyende, Logerende, Pensionærer, eller de er hjemmeværende voksne Børn, de sidste dog kun under Forudsætning af, at de efter deres Alder, Stilling og Indkomst maa antages at kunne forsørge sig selv.“

Til de selverhvervende Kvinder er altsaa kun regnet de ikke gifte, c: Ugifte, Fraskilte og Enker. Ifølge en af Københavns statistiske Kontor for 1931 foretagen Opgørelse er c. 31000 eller 25 % af de 126000 gifte Kvinder i København selverhvervende. Det fremhæves dog her, at de gifte Kvinder i højere Grad end de ikke-gifte kun er periodisk beskæf-

*) d. v. s. i Alderen 15 Aar og derover.

Tabel 2. Dødelighed af Lungetuberkulose indenfor Erhvervsgrupper beregnet efter Skattestatistikken 1928—32 og efter Folketællingen ^{5/11} 1930. København.

	Antal Skatteansatte gennemsnitlig 1928—32	Antal Forsørgere pr. ^{5/11} 1930	Antal Dødsfald blandt Forsørgere i Aarene 1928—1932	
			ialt	pr. 10 000 Sk. pr. 10 000 Fors. gnsnt. aarlig
1. Selvstændige i Haandv. og Industri..	13028	14781	33	5,1
2. — i Handel og Pengeomsætning.	12844	16339	50	7,8
3. Forretn.ledere, Bankpers. o. l.	8087	11760	34	8,4
4. Overordnet Kontorpers. lib. Erhv. o. l.	11389	12359	23	4,0
Tilsammen Overklassen.	45348	55239	140	6,2
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	5686	5276	14	4,9
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætning.	20169	22499	139	13,8
7. Underordnet Kontorpers. o. l.	32510	29092	118	7,3
Tilsammen Middelstanden.	58365	56867	271	9,3
Tils. Overklasse og Middelstand.	103713	112106	411	7,9
8. { Faglærte Arbejdere.	58510	72043*	433*	13,1
{ Ikke fagl. —	37702	32285	288	15,3
9. Lagerarbejdere og Bude.	9357	9120	66	14,1
10. Husbestyrerinder og Husassistenter .	22315	25330	131	11,7
Tilsammen Arbejderklassen.	127884	138778*	918*	13,6
11. Øvrige Erhverv.	96953	87190**)	443**)	10,2
12. Samtlige Erhverv.	328550	338074	1772	10,8

*) incl. 10500 Lærlinge med gennemsnitlig 10 Døde aarligt.
**) excl. — — — — — 10 — — — — —

Medens *Lærlinge* i Skattestatistikken er opført i en særlig Gruppe, "Lærlinge og Elever" og derfor indgaaer i "Øvrige Erhverv", er de i Folketællingsmaterialet overalt opført blandt faglærte Arbejdere. Det drejer sig om ca. 10 000 Personer med gennemsnitlig 10 Dødsfald om Aaret, hvilket giver en lidt lavere Dødelighed end den øvrige Arbejderklassen. De vil overalt i de følgende Tabeller, hvor man har arbejdet med Folketællingerne som Basis, indgaa i Arbejdersgruppen.

12,0
13,8*)

13,1
15,3
14,1
11,7

13,6

10,2
10,8

12,0
17,8
14,5
10,3

13,2**)

10,2
10,5

tigede, som Sæsonarbejdere el. lign., saaledes at deres Arbejdsydelse ikke altid er den samme som de ikke-giftes.

For at faa Oplysning om Forsørgernes Indtægter i de forskellige Erhvervsgrupper er som nævnt benyttet den kommunale Skattestatistik for Aaret 1931. Forskellighederne mellem Indtægterne i dette og Femaarsperiodens andre 4 Aar er uvæsentlige. Erhvervsgrupperne er de samme som Folketællingens, men nogen Forskel bliver der i de to Opgørelsens Ordning af Materialet. En Sammenligning mellem Dødeligheden af Lungetuberkulosen i de forskellige Erhverv, efter som man benytter Skattestatistikens eller Folketællingens Tal, viser imidlertid, at Forskellen ikke er større, end at man kan benytte Skatteansættelsens Angivelser af Forsørgernes Indtægter ved Inddelingen i de forskellige Erhvervsgrupper (se Tabel 2).

Kun ved Adskillelsen mellem faglærte og ikke-faglærte Arbejdere viser der sig en større Uoverensstemmelse mellem Skattestatistikens og Folketællingens Tal, idet den sidste (bortset fra de i Fodnoten omtalte Lærlinge) regner med flere faglærte og tilsvarende færre ufaglærte, hvorfor Forskellen i Tuberkulosedødeligheden ogsaa bliver større her, nemlig 12,0 pr. 10,000 hos de faglærte og 17,8 hos de ikke faglærte, mod Skattestatistikens 13,1 og 15,3. Da der saaledes synes at raade nogen Usikkerhed om, hvad der bør henregnes til de to Kategorier, maa vi nøjes med at konstatere, at de ikke-faglærte har en højere Tuberkulosedødelighed end de faglærte.

Oplysningerne om Dødsfaldene er for Perioden 1928—32 udarbejdede efter Sundhedsstyrelsens Kartotek over Tuberkulosepatienter. Kartoteket er udarbejdet paa Grundlag af Dødsattesterne sammenholdt med de af Lægerne anmeldte Tilfælde af Lungetuberkulose.

Nærmere Redegørelse for Indtægternes Fordeling i de tre Samfundslag ses i følgende Tabel:

Tabel 3.

	Antal Forsørgere ifl. Folketællingen 1930	Gennemsnitsindtægt i 1931 i Kr.	Dødeligh. af Lungetuberkul. pr. 10.000 Forsørg.
1. Selvstændige i Haandv. og Industri ...	14781	5339	4,5
2. — i Handel og Pengeomsætn. ...	16339	5022	6,1
3. Forretn.ledere, Bankpersonale o. l.	11760	3703	5,8
4. Overordn. Kontorpt., Liberale Erhverv.	12359	6629	3,7
Tilsammen Overklassen	55239	5278	5,1
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	5276	4464	5,3
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætn.	22499	1924	12,4
7. Underordnet Kontorpersonale.	29092	2858	8,1
Tilsammen Middelstand	56867	2682	9,5
Tilsammen Overklasse og Middelstand	112106	3961	7,3
8. Faglærte Arbejdere	72043	2674	} 13,8
Ikke faglærte Arbejdere	32285	2106	
9. Lagerarbejdere og Bude	9120	1665	14,5
10. Husbestyrerinder og Husassistenter.	25330	1113	10,3
Tilsammen Arbejderklassen	138778	2166	13,2
11. Øvrige Erhverv	87190	2214	10,2
12. I alt	338074	2699	10,5

Indtægternes procentiske Fordeling i de forskellige Samfundslag ses af følgende Tabel 4 over Skatteansættelserne, jævnfør iøvrigt Tabelafdelingen Tabel I.

Tabel 4.

Af 100 havde i	800 Kr.	800—2000	2000—5000	5000—10000	10000—50000	50000 Kr. og derover	Aarl. Gennemsnitsindtægt i Kr.
Overklassen	6,2	18,3	43,1	23,1	8,8	0,5	5278
Middelstand	8,7	32,4	50,9	7,5	0,5	0,003	2682
Tils. Overkl. og Middelstand	7,6	26,3	47,5	14,3	4,1	0,2	3961
Arbejderklassen	14,4	40,2	42,0	3,4	0,01	—	2166

Til nærmere Belysning af de økonomiske Forhold kan anføres, at København i disse Aar har haft en ikke ubetydelig Boligmangel og en stor Arbejdsløshed. For København og Frederiksberg tilsammen var Tallene for Arbejdsløsheden følgende:

Tabel 5.

	Antal Arbejdere	Heraf arbejdsløse	
		i alt	pCt.
1925—29 gennemsnitlig aarlig	117675	18723	15,9
1930	125810	15579	12,4
1931	128553	20869	16,2
1932	134728	36723	27,3

I Tabel 2 og 3 findes anført Dødeligheden af Lungetuberkulosen i de forskellige Erhvervsgrupper. Det ses, at der er en meget stor Forskel paa Lungetuberkulosedødeligheden hos Forsørgerne i de tre økonomisk forskelligt stillede Samfundslag. Dødelighedsprocenten er lavest i Overklassen: 5,1 pr. 10.000 Indb., den er henimod dobbelt saa stor i Middelfstanden: 9,5 og næsten tre Gange saa stor i Arbejderklassen: 13,2.

Ved at beregne Middelfejlene paa Forskellen mellem de tre Forholdstal viser de sig at være:

$$\begin{array}{l} \text{Overkl.—Middelst.: Forskellen } 6 \times \text{ Middelfejl } (0,00044 \pm 0,000072) \\ \text{Middelst.—Arbejderkl.: } \quad \quad 6 \times \quad \quad (0,00037 \pm 0,000061) \end{array}$$

Vi kan deraf slutte, at Forskellen ikke er tilfældig, beroende paa et for lille Materiale, men at den skyldes væsentlige Aarsager.

En yderligere Belysning af det sociale Milieu's Betydning for Tuberkulosens Udbredelse faar man ved ikke blot at undersøge Mortaliteten, men tillige Morbiditeten, d. v. s. Antallet af nyanmeldte Tilfælde af Lungetuberkulose hos de tre Klasser af Forsørgerne. Nøjere Redegørelse findes i Tabel VIII. Det samlede Resultat bliver følgende:

Tabel 6. Lungetuberkulose i 1928—32 blandt 10.000 Forsørgere.

	Døde	Nyanmeldte
Overklasse	5,1	6,9
Middelstand	9,5	21,3
Arbejderklasse	13,2	26,4

Nyanmeldelserne viser endnu større Overvægt af Arbejderklassen i Forhold til Overklassen, end naar det gælder Dødeligheden. Middelstanden er derimod med Hensyn til Nyanmeldelserne nærmere ved Arbejderklassen end ved Overklassen.

For hele Befolkningen over 15 Aar var Dødeligheden af Lungetuberkulose i Femaaret 1928—32 gennemsnitlig aarlig 9 pr. 10.000 Indb. Vi ser da, at af Forsørgerne har kun Overklassen en lavere Dødelighed, Middelstanden har en lidt højere, og Arbejderklassen en betydelig højere Dødelighed end hele Befolkningen.

Den meget store Indflydelse, som de sociale Forhold, Milieufaktorerne, har paa Tuberkulosedødeligheden, fremgaar klart af vore Tal, og der er for saa vidt ikke noget overraskende deri. Det samme er konstateret andetsteds. I Registrar-Generals Statistik for England og Wales har man ifølge en i 1921 offentliggjort Opgørelse søgt at dele hele Befolkningen i 5 Klasser efter Erhverv og socialt Niveau og finder, at Dødeligheden af Lungetuberkulose fordeler sig paa følgende Maade:

	Klasse I	II	III	IV	V	
Døde af Lungetuberkulose	4,8	8,2	9,8	10,0	14,0	pr. 10.000 Indb.

Vi ser af vore Tal, at i København er Samfundslagets Betydning vedblivende meget stor. *Flatzeck-Hofbauers* Haab om at dette skulde være ved at forandre sig er i alt Fald i København ikke ved at gaa i Opfyldelse.

Vore Tabeller giver Anledning til nogle yderligere Redegørelser.

Inddelingen i vore tre Samfundsgrupper maa altid være noget vilkaarlig, og dette gælder særlig for Middelstanden, medens Overklassen og især Arbejderklassen er mere homogen. Iøjnefaldende er saaledes den lave Indtægt og den høje Dødelighed i Gruppen: Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning. Naar man opløser denne Gruppe i sine Bestanddele, faar man følgende Tal:

Tabel 7. Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning.

	Antal Forsør- gere	Aarlig Indtægt i 1931 i Kr.	Døde af Lungetub. 1928—32		Nyanm. Tilf. af Lungetub. 1928—32	
			i alt	pr. 10.000	i alt	pr. 10.000
Expedienter	4879	2334	15	6,1	44	18,0
Expeditricer	8542	1379	57	13,3	125	29,3
Tjenere	3188	2205	50	31,4	70	43,9
Inkassatorer	777	2924	2	} 9,5	7	} 38,8
Andre Medhj.	2784	2245	15		62	

Man ser, at Expeditricerne har en betydelig højere Dødelighed end Expedienterne, hvilket antagelig staar i Forbindelse med, at der findes saa mange unge Kvinder i Faget. Paafaldende er den meget høje Mortalitet mellem Tjenerne. Det drejer sig omtrent udelukkende om Restaurationstjenere (Kelnere og Buffister). Man kan naturligvis her overveje, om Faget maaske særlig søges af alt angrebne, men iøvrigt hører Kelnernes Arbejde til de anstrengende Virksomheder, og deres Leveforhold er ofte baade uregelmæssige og sundhedsmæssigt lidet heldige. Trods den lave Løn hører alle de ovenfor nævnte Erhvervsgrupper ifølge deres sociale Stilling formentlig mere til Middelstanden end til Arbejderklassen.

Som Tabel 2 viste, er af Københavns 338074 Forsørgere kun de 250884 medtaget i Undersøgelsen. Den resterende Fjerdedel, 87190, er sammenfattet under Rubriken „Øvrige Erhverv“, og dens nærmere S sammensætning ses af hостаaende Tabel 8; af praktiske Grunde har man her benyttet

Tabel 8. Øvrige Erhverv. Efter Københavns Skattestatistik 1928-32.

	Antal Skatteans. gnsnitlig aarlig	Dødsfald af Lungetub. i alt	Dødsfald pr. 10.000 Skatteans. gnsn. aarl.	Antal nyanm. Tilfælde i alt	Nyanm. pr. 10.000 Skatteans. gnsn. aarl.
<i>Landbrug m. v.</i>					
Godsejere, Proprietæ- rer m. m.	23		} —	21	—
Gaardmd. og Husmd..	71	1			
Landbrug iøvrigt . . .	110	4			
Selvstænd. Gartnere..	198	3			
Gartnermedhjælpere .	1018	4			
Fiskere.....	209	”			
<i>Trafikvæsen og Kom- missionsforretn.</i>					
Vognmænd	1489	4	—	7	—
Kuske	2082	12	11.5	26	25.0
Chauffører	6373	37	11.6	80	25.1
Skibsofficerer, Hovm..	1028	4		12	
Matroser og lign. . . .	2401	26	21.7	56	46.7
Havnearbejdere	1373	8	11.6	13	18.9
Telefonister	1182	8	13.5	20	33.8
Telefon-Telegrafarb..	347	1	—	”	”
Andre ved Trafik- og Kommissionsforr. . . .	3019	12	8.0	19	12.6
<i>Liberale Erhverv.</i>					
Sygeplejersker	1365	12	17.6	44	64.5
Ingeniører og Arkitekt.	1711	3	—	6	—
Musikere	1203	10	16.6	9	15.0
Andre liberale Erhv. . .	5274	36	13.6	116	44.0
<i>Andre Erhverv.</i>					
Mænd ude af Erhverv					
Pensionerede	3033	8	5.3	9	5.9
Andre	7433	44	11.8	47	12.6
Kvinder ude af Erhv. samt Enker, Fruer og Frkn. med uangi- vet Erhverv.	27651	161	11.6	199	14.4
Andre Erhverv	28360	95	6.7	150	10.5
Tilsammen	96953	493	10.2	834	17.2

Skattestatistikens Tal. Naar denne Gruppe ikke er medtaget i Undersøgelsen, er det for det første, fordi den danner en lidet homogen Masse, der omfatter Personer i alle mulige

Aldre, med højst forskellige Indtægter og fra alle Samfundslag, og dernæst fordi der i Tidens Løb for flere af disse Erhvervs Vedkommende er sket saadanne Forandringer i deres Karakter og i deres Rubricering ved de forskellige Folketællinger, at en Sammenligning mellem Fortid og Nutid ikke lader sig gennemføre.

Personer beskæftiget ved Landbrug o. lign. spiller selvsagt en ringe Rolle i en Bybefolkning som Københavns. Ogsaa Gruppen Trafikvæsen og Kommissionsforretning omfatter en talmæssigt forholdsvis ringe Del af Befolkningen, der uden for Størstepartens Vedkommende vanskeligt lader sig rubricere under vore 3 Hovedgrupper. Saaledes kræves der ikke til Beskæftigelse som Vognmand, Kusk, Chauffør m. m. nogen egentlig Uddannelse, hvorfor Overgang til andre Erhverv let finder Sted. Hertil kommer, at man, naar man ønsker at sammenligne med Fortiden og gaa 20—30 Aar tilbage, vil finde, at den stærke tekniske Udvikling inden for Kommunikationsmidlernes Omraade vil gøre en Sammenligning lidet værdifuld. De under Liberale Erhverv nævnte Beskæftigelser har ved de tidligere Folketællingsbearbejdelser ikke været udskilt som særlige Erhvervsgrupper, og den sidste store Gruppe, Personer ude af Erhverv, omfatter hovedsagelig inaktive Personer.

Det har alligevel sin Interesse at se Resultaterne for Gruppen „Øvrige Erhverv“. Man lægger i Tabellen Mærke til den høje Dødelighed mellem Matroser og Sygeplejersker, der begge tillige viser et særlig stort Antal Nyanmeldelser. For Sygeplejerskernes Vedkommende kan det høje Tal for Nyanmeldelser ikke undlade at gøre Indtryk, navnlig da det kun drejer sig om fuldt uddannede Sygeplejersker.

Medens Tabel 8 viser den summariske Syge- og Dødelighed, vil man i Tabelafdelingens Tabeller VII og VIII finde en paafaldende stor Dødelighed saa vel som Sygelighed i Gruppens yngre Aldersklasser. Hertil kan oplyses, at der findes et stort Antal af 1) *Studerende* (stud. med., stud. polyt., musikstuderende o. l.), der i ovenstaaende Tal indgaar i „Andre liberale Erhverv“, samt 2) *Elever* (Højskoleelever, Syge-

plejeelever, Elever uden nærmere Angivelse), der indgaar under „Andre Erhverv“, og som synes at have en ret stor Dødelighed og Sygelighed. Skønt man mangler Materiale til nøjagtigt at beregne Størrelsen heraf, kan man dog, da man kender Antallet af Døde og Syge, paavise, at for Mændenes Vedkommende skyldtes ikke mindre end en Tredjedel af baade Dødsfald (34 %) og Sygdomstilfælde (32 %) alene i Alderen 15—24 Aar i hele Gruppen „Øvrige Erhverv“ Studerende og Elever; for Kvinderne var de tilsvarende Tal for de Døde 30 og for de Syge endog 43 %.

Ved Vurderingen af de fundne summariske Dødeligheds-kvotienter maa man i det hele taget være opmærksom paa, at den store Forskel mellem de 3 Klasser muligvis kunde hidrøre fra en *uensartet Alderssammensætning*, idet Overklassen, jfr. Tab. V og VI i Tabelafdelingen, rummer forholdsvis flere ældre og færre yngre Individier end de to andre Klasser. Og da Lungetuberkulose fortrinsvis rammer de

Tabel 9.

	Faktisk Antal Forsørgere		Beregnet Antal Forsørgere		Faktisk Dødelighed pr. 10.000 Forsørgere		Beregnet Antal Dødsfald	
	Midst.	Arbkl.	Midst.	Arbkl.	Midst.	Arbkl.	Midst.	Arbkl.
15—24 Aar	18412	44336	3640	8882	10.0	12.6	4	11
25—34 „	14974	36004	13193	32196	11.9	13.3	16	43
35—44 „	10579	25013	14956	36499	9.3	12.6	14	46
45—54 „	7587	18915	13022	31780	8.2	12.5	11	40
55—64 „	4414	11299	8644	21094	3.6	12.9	3	27
65 Aar og derov..	901	3211	3412	8327	4.4	31.1	1	26
I alt	56867	138778	56867	138778	9.5	13.2	49	193

Herefter bliver den totale Tuberkulosedødelighed (pr. 10.000 Forsørgere):

	Faktisk	Beregnet
i Overklassen	5.1	(5.1)
i Middelstanden	9.5	8.5
i Arbejderklassen	13.2	13.9

yngre Aldre, kan Kvotienterne for Middelstand og Arbejderklasse paa den Maade blive for store. Man har derfor i Tab. 9 foretaget en korrigerende Beregning, idet man ved at forudsætte samme Aldersfordeling i Middelstand og Arbejderklasse som i Overklassen har fundet en beregnet Dødelighedskvotient for de to andre Klasser. Som man kunde vente, viser Middelstanden herefter en lavere Dødelighed, medens Arbejderklassen paa Grund af det paaafaldende store Antal Dødsfald i Alderen over 65 Aar — se herom senere — faar en lidt større Dødelighedskvotient. Forskellen er dog uden større Betydning for Resultatet.

Man kunde ogsaa overveje, om *Flytningerne* til og fra København kunde tænkes at paavirke Dødelighedstillene. H. Cl. Nybølle har i en Afhandling i 1926 gjort opmærksom paa dette Spørgsmaals Betydning. Vandringernes Betydning for Tuberkulosedødeligheden er grundigt behandlet af Ostenfeld i den af Folkeforbundets hygiejniske Komite i 1931 udgivne Tuberkulosestatistik i Danmark, Norge og Sverrig. Ostenfeld kommer til det Resultat, at der ikke findes Grund til at formode, at Vandringerne imellem By og Land i Danmark har nogen Betydning for Tuberkulosedødelighedens Størrelse. Vi har undersøgt Vandringerne i Aldersklasserne 15—24 Aar af Hensyn til den store Dødelighed i Ungdomsaarene. Resultatet ses af Tabellen.

Tabel 10.

1928—32 gennemsnitlig aarlig	Antal Flytninger		Tilflytn.- overskud
	til Kbhn.	fra Kbhn.	
Mænd 15—24 Aar.....	9167	7223	1944
Kvinder 15—24 Aar.....	14462	11937	2525

Det større Tilflytningsoverskud hos Kvinderne svarer til, at der i København i Aldersklassen 15—24 Aar findes 58000 Kvinder og kun 51000 Mænd. Af Flytterne er over Halvdelen af Kvinderne Husassistenter, medens de øvrige fordeler

sig ret jævnt blandt de andre Erhverv. Som Ostenfeld har vist, tyder intet paa, at Tuberkulosemortaliteten er større mellem de Personer, der flytter ind i Byen end mellem de i Byen fødte. Tværtimod er Tuberkulosemortaliteten størst i de Distrikter i Danmark, hvor Vandringerne er mindst hyppige, og Dødeligheden mellem Husassistenterne er ikke høj, betydelig lavere end de egentlige Arbejderskers Dødelighed.

Hvis man i sine Beregninger medinddrager de to *Nabokommuner* Frederiksberg og Gentofte, bliver det samlede Resultat ikke væsentlig forandret. Statistiken angaar her de skatteansatte.

Tabel 11. Dødsfald af Lungetuberkulose 1928—32 blandt Forsørgerne i

	København		Frederiksberg		Gentofte		Tilsammen Hovedstaden	
	i alt	pr. 10.000 Fors.	i alt	pr. 10.000 Fors.	i alt	pr. 10.000 Fors.	i alt	pr. 10.000 Fors.
Overklasse	140	6,2	28	4,6	12	4,2	180	5,7
Middelstand . . .	271	9,3	46	9,1	7	4,6	324	9,1
Arbejderklasse . .	868	13,6	88	9,7	23	7,1	979	12,8

Medens den gennemsnitlige Aarsindkomst for samtlige Forsørgere i København var 2699 Kr., var det tilsvarende Tal for *Frederiksberg* 3351 og for *Gentofte* 4799 Kr. Hertil maa dog bemærkes, at Forskellighederne mellem Indkomstfordelingen i de tre Kommuner var meget store i Overklassen — navnlig hos de selvstændige Erhvervsdrivende — og ogsaa ret store i Middelstanden, medens der var større Ensartethed i Arbejderklassen.

Sammenligner man Arbejderklassens Dødelighed i København paa den ene Side med Frederiksberg—Gentofte Kommuner tilsammen paa den anden Side, faar man i de to Nabokommuner en Dødelighed paa 9,0 mod Københavns 13,6 pr. 10.000. En Middelfejlsberegning viser, at Forskellen er 4—5 Gange Middelfejlen (0,00046—0,00010) og altsaa ikke

Tabel 12. Dødelighed af Lungetuberkulose efter Erhverv og Køn blandt Forsørgere i København 1928—32.

	Ifølge Folketælling 1930			Antal Dødsfald 1928—32			Ant aarlige Dødsfald pr. 10,000 Forsørgere		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
1. Selvstændige i Haandv. og Industri . . .	11661	3120	14781	24	9	33	4,1	—	4,5
2. — i Handel og Pengeomsætn. . .	12310	4029	16339	47	3	50	7,6	—	6,1
3. Forretn. ledere, Bankpers. o. l.	9171	2589	11760	32	2	34	7,0	—	5,8
4. Overordn. Kontorpers., lib. Erh. v. o. l. . .	8943	3416	12359	16	7	23	3,6	—	3,7
Tilsammen Overklassen	42085	13154	55239	119	21	140	5,7	3,2	5,1
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	4946	330	5276	14	„	14	5,7	„	5,3
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætn.	7818	14681	22499	70	69	139	17,9	9,4	12,4
7. Underordnet Kontorperson. o. l.	17748	11344	29092	63	55	118	7,1	9,7	8,1
Tilsammen Middelstanden	30512	26355	56867	147	124	271	9,6	9,4	9,5
Tilsammen Overklasse og Middelstand	72597	39509	112106	266	145	411	7,3	7,3	7,3
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	79269	25059	104328	530	191	721	13,4	15,2	13,8
9. Lagerarbejdere og Bude	7956	1164	9120	58	8	66	14,6	13,7	14,5
10. Husbestyrerinder og Husassistenter samt mandligt Tyende	196	25134	25330	„	131	131	„	10,4	10,3
Tilsammen Arbejderklassen	87421	51357	138778	588	330	918	13,5	12,9	13,2
11. Øvrige Erhverv	45207	41983	87190	235	208	443	10,4	9,9	10,2
12. Samtlige Erhverv	205225	132849	338074	1089	683	1772	10,6	10,3	10,5

skulde være tilfældig. Antagelig skyldes den de bedre økonomiske Forhold, friskere Luft o. l. Jfr. iøvrigt Tabelafd. Tabel II.

Naar man forsøger at opløse vort Materiale efter *Køn og Alder*, naar man for Overklassen og Middelstanden ned paa saa smaa Tal, at det er hensigtsmæssigt at regne med de Tal, der fremkommer, naar man slaar disse to Klasser sammen til en borgerlig Klasse i Modsætning til Arbejderklassen. Dødeligheden er herefter for begge *Køn* tilsammen i Overklasse og Middelstand 7,3, i Arbejderklassen 13,2 pr. 10.000.

Tabel 12 viser Dødsfaldene af Lungetuberkulose i 1928—32 i de forskellige Erhvervsgrupper fordelt mellem de to *Køn*.

Tabel 13. Nyanmeldte Tilfælde af Lungetuberkulose blandt Forsørgere i København i Aarene 1928—32.

	Nyanmeldte Tilf. pr. 10.000 Fors.					
	i alt			gennemsn. aarlig		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
1. Selvst. i Haandv. og Industri	37	„	37	6,3	„	5,0
2. — i Handel og Pengeomsætn.	75	8	83	12,2	—	10,2
3. Forretn.ledere, Bankpers. o. l.	52	2	54	11,3	—	9,2
4. Overordnet Kontorpersonale, liberale Erhverv o. l.	10	4	14	2,2	—	2,3
Tilsammen Overklassen	174	14	188	8,3	2,1	6,8
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	18	1	19	7,3	—	7,2
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætn.	125	183	308	32,0	24,9	27,4
7. Underordn. Kontorpers. o. l.	137	142	279	15,4	25,0	19,2
Tilsammen Middelstanden	280	326	606	18,4	24,7	21,3
Tils. Overklasse og Middelstand	454	340	794	12,6	17,2	14,2
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	1056	363	1419	26,6	29,0	27,2
9. Lagerarbejdere og Bude	105	20	125	26,4	34,4	27,4
10. Husbestyrerinder og Husassist.	„	290	290	„	23,1	22,9
Tilsammen Arbejderklassen	1161	673	1834	26,6	26,2	26,4
11. Øvrige Erhverv	453	381	834	20,0	18,2	19,1
heraf Studerende	43	6	49	—	—	—
— Elever	20	59	79	—	—	—
12. Samtlige Erhverv	2068	1394	3462	20,2	21,0	20,5

Tuberkulosedødeligheden er lige stor for Mænd og Kvinder i Borgergruppen, om end der i de fleste af Grupperne er en Overvægt for Mændene. I Arbejderklassen er Dødeligheden størst for Mændene.

En Middelfejlsberegning viser, at selv hos Kvinderne, hvor Tallene er mindst, og hvor Dødeligheden i de to Grupper er 7,3 og 12,9, er Forskellen (0,00056 + 0,000096) 6 Gange større end Middelfejlen. Materialet skulde herefter være tilstrækkeligt stort.

I Tabel 13 er anført de nyanmeldte Tilfælde i det samme Tidsrum. Vi ser her i Borgergruppen, specielt i Middelstanden, en betydelig Overvægt for Kvindernes Vedkommende, medens der i de andre Grupper er Overvægt for Mændene.

Naar vi derefter undersøger Fordelingen af Dødsfaldene af Lungetuberkulose efter *Aldersklasser* i de to Køn, kommer vi til følgende Resultat, som vi sammenstiller med Dødsfaldene for hele Københavns Befolkning over 15 Aar:

Tabel 14.
Dødeligheden af Lungetuberkulose pr. 10.000 Forsørgere 1928—32.

	Alder i Aar						I alt
	15—24	25—34	35—44	45—54	55—64	65—	
<i>Mænd</i>							
Overkl. og Middelst.....	6,3	8,3	7,8	7,4	4,9	8,5	7,3
Arbejderklassen.....	12,7	12,2	13,7	14,5	15,1	30,3	13,5
<i>Kvinder</i>							
Overkl. og Middelst.....	11,6	9,4	3,9	2,8	2,8	1,7	7,3
Arbejderklassen.....	12,6	15,7	9,2	7,4	7,8	33,6	12,9

Dødeligheden af Lungetuberkulose pr. 10.000 levende i København 1928—32.

<i>Mænd</i>	8,3	10,4	11,0	10,5	9,1	10,4	9,9
<i>Kvinder</i>	12,5	11,4	5,7	4,1	4,0	6,5	8,2

For Mændenes Vedkommende viser Tallene i Overklasse og Middelstand let Stigning i Alderen 25—34 Aar, derefter jævn Nedgang til 65 Aarsalderen, hvorefter en moderat Stigning. I Arbejderklassen derimod er der med Undtagelse af

Alderen 25—34 Aar en jævn Stigning gennem Aarene, og efter 65 Aar er Stigningen voldsom og naar op over det dobbelte af Tallene for de andre Aldre.

For Kvinderne viser Tallene en jævn og ret stærk Aftagen gennem alle Aar for Overklassens og Middelstandens Vedkommende. I Arbejderklassen er Tallene højere i Ungdomsaarene, iøvrigt svingende, og efter 65 Aarsalderen ser vi her den samme voldsomme Stigning som hos Mændene i denne Klasse.

Vi anfører yderligere en Tabel over de nyanmeldte Tilfælde fordelt efter Alder og Køn.

Tabel 15. Nyanmeldte Tilfælde af Lungetuberkulose i København pr. 10.000 Forsørgere gennemsnitlig aarlig 1928—32.

	Alder i Aar						I alt
	15—24	25—34	35—44	45—54	55—64	65 og over	
<i>Mænd.</i>							
Overklasse	17,6	10,1	8,8	6,1	5,4	5,6	8,3
Middelstand	26,5	21,3	15,4	13,2	8,6	—	18,4
Overklasse og Middelstand tilsammen...	24,4	15,1	11,3	8,5	6,4	5,2	12,6
Arbejderklasse	40,3	22,8	23,0	22,7	18,3	21,0	26,6
<i>Kvinder.</i>							
Overklasse	—	—	—	—	—	—	2,1
Middelstand	34,1	23,9	18,4	12,4	—	—	24,7
Overklasse og Middelstand tilsammen...	30,7	18,8	11,4	5,6	—	—	17,2
Arbejderklasse	33,1	29,1	15,1	10,4	13,8	31,2	26,2
Nyanmeldte Tilfælde i hele Befolkningen over 15 Aar.							
Hele Kbhvn. <i>Mænd</i>	28,5	21,5	16,3	13,2	11,6	9,5	18,9
— <i>Kvinder</i> ...	32,2	22,5	10,4	6,7	5,8	6,5	16,5

Vi træffer her en lignende, men dog mindre udtalt Forskel mellem Befolkningsgrupperne. Der er næsten overalt en Aftagen i de nyanmeldtes Antal med den stigende Alder, men den er mindst udtalt i Arbejderklassen og brydes her

ved det høje Tal i Alderen over 65 Aar baade hos Mændene og især hos Kvinderne.

Der er Grund til at dvæle noget nærmere ved den Væsensforskel, der er imellem Alderskurverne i de to Samfundslag, særlig naar det gælder Dødeligheden af Lungetuberkulosen. Forskellen synes at være af dybtgaaende Betydning, og en lignende Forskel er iagttaget under andre ydre Betingelser, uden at man endnu kan siges at være klar over, hvilke Faktorer der i de enkelte Tilfælde er afgørende.

Hippokrates hævdede som bekendt i sine Aforismer, at Dødeligheden af Brystsyge var stærkest i Alderen 15—35 Aar. Da Louis indførte Statistiken i den medicinske Klinik, opstillede han ogsaa en Tabel for Dødeligheden af Phthisis og fandt, at af 120 Dødsfald faldt de 32 % i Alderen 20—30 Aar og de 27 % i Alderen 30—70 Aar. Naar man i vort Materiale af Forsørgere undersøger det absolute Antal af Dødsfald og Nyanmeldelser i hver Aldersgruppe, bekræftes, som det kunde ventes, den hippokratiske Regel, som det ses af følgende Tabel.

Tabel 16. Aldersfordeling af Dødsfald og Nyanmeldelser af Lungetuberkulose blandt Forsørgere i København 1928—32.

Alder i Aar	Af 100 Forsørgere var i											
	Overkl. og Middelst.				Arbejderklassen				Samtlige Erhverv			
	Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder	
	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge
15—24 .	10,9	24,7	51,1	57,6	22,0	36,3	46,5	57,7	19,1	33,4	41,7	51,0
25—34 .	28,6	30,6	30,3	25,9	24,5	23,8	29,2	25,6	26,3	26,0	26,9	25,3
35—44 .	27,0	22,9	9,0	11,2	21,2	18,3	9,5	7,3	22,5	18,3	9,1	10,0
45—54 .	20,3	13,7	5,5	4,7	16,3	13,2	6,3	4,1	16,3	12,1	5,9	4,9
55—64 .	8,3	6,4	3,4	0,6	10,0	6,3	4,1	3,4	8,7	6,2	5,9	4,1
65 og over . .	4,9	1,7	0,7	—	6,0	2,1	4,4	1,9	7,1	4,0	10,5	4,7
I alt over 15 Aar	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Til Vurdering af disse Tal maa imidlertid anføres Alders-

fordelingen blandt Forsørgerne for samtlige Erhverv efter Folketællingen 1930.

	Md.	Kv.
15—24 Aar	18,9	30,0
25—34 —	25,1	19,0
35—44 —	21,2	12,5
45—54 —	16,4	12,0
55—64 —	10,6	10,9
65 Aar derover	7,8	15,6
I alt ...	100,0	100,0

Tabellen viser, at de fleste Dødsfald sker for Mændene i Alderen 25—34 Aar og for Kvinderne i Alderen 15—24 Aar. Af de kvindelige Forsørgere falder i Overklasse og Middelfstand endog over Halvdelen af Dødsfaldene i denne Alder og i Alderen 15—35 Aar over 80 %. I Arbejderklassen er Tallene henholdsvis 46,5 og 75,7 %. Nyanmeldelserne viser paa samme Maade, at Brystsygen i over Halvdelen af Tilfældene anmeldes i Alderen 15—24 Aar.

En anden og i Hovedsagen korrektere Oplysning faar man naturligvis ved at udregne Dødelighedskvotienterne inden for de enkelte Aldersklasser. Denne relative Dødelighed blev allerede benyttet i den engelske officielle Statistik fra 1851 og viste, at Dødeligheden af Lungetuberkulose i England og Wales den Gang havde sit Maximum hos Mænd i 70 Aarsalderen og hos Kvinder i 30 Aarsalderen. Den til Tabel 16 svarende Tabel over den relative Dødelighed og Sygelighed ses i Tabel 17 og viser paa interessant Maade Forholdet mellem Mortalitet og Morbiditet i de forskellige Aldersklasser.

En vis Opsigt gjorde det, da Lehmann i 1882 viste, at i København steg den relative Dødelighed af Lungetuberkulose med Alderen indtil 75 Aar. Hans Materiale omfattede Aarene 1860—79. Kort efter offentliggjorde Sygekasseinspektør Sørensen et Materiale fra 1865—74 angaaende Dødeligheden af al Tuberkulose i København i forskellige Samfundslag. Han viste som tidligere omtalt den store Overvægt

Tabel 17. Relativ Dødelighed og Sygelighed af Lungetuberkulose efter Alder blandt Forsørgere i København i 1928—32.

Alder i Aar	Af 10,000 Forsørgere var i											
	Overkl. og Middelst.				Arbejderklasse				Samtlige Erhverv			
	Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder	
	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge	Døde	Syge
15—24 .	6,3	24,4	11,6	30,7	12,7	40,3	12,6	33,1	10,7	35,7	14,3	35,6
25—34 .	8,3	15,1	9,4	18,8	12,2	22,8	15,7	29,1	11,1	20,9	14,6	27,9
35—44 .	7,8	11,3	3,9	11,4	13,7	23,0	9,2	15,1	11,2	17,4	7,4	16,8
45—54 .	7,4	8,5	2,8	5,6	14,5	22,7	7,4	10,4	10,5	14,9	5,0	8,7
55—64 .	4,9	6,4	2,8	—	15,1	18,3	7,8	13,8	8,7	11,7	5,6	7,9
65 og derover.	8,5	5,2	1,7	—	30,3	21,0	33,6	31,2	9,7	10,2	6,9	6,3

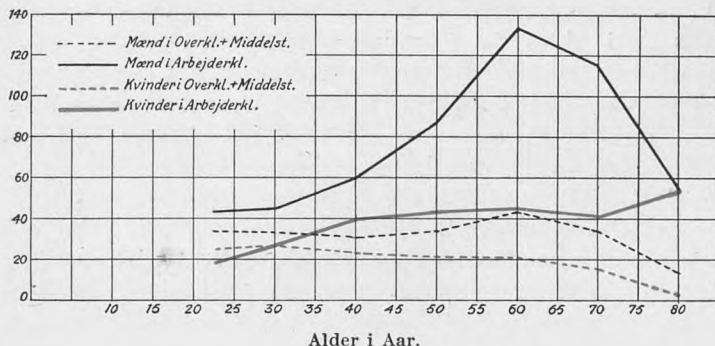
af Tuberkulosedødeligheden i Arbejderklassen, men tillige, at den stærkt stigende Kurve med Toppunktet i de højere Aldersklasser kun fandtes i Arbejderklassen, meget stærkt udtalt hos Mændene og kun svagt hos Kvinderne. Derimod manglede den stærke Stigning i Overklassen og Middelstanden, hvor Mændene kun havde en svag Stigning i Alderen 55—65 Aar og Kvinderne en fra Ungdommen jævnt faldende Kurve. Sørensen's Tal var følgende:

Tabel 18. Dødeligheden af Lungetuberkulose i København 1865—74 pr. 10.000.

Alder i Aar	Overkl. og Middelst.		Arbejderklassen		Hele Befolkningen	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
20—25	34	26	43	19	40	21
25—35	33	27	45	26	41	27
35—45	31	24	60	40	47	32
45—55	34	22	88	44	58	33
55—65	44	22	133	45	75	32
65—75	34	17	116	42	59	27
75—	13	3	56	55	23	23

Som tidligere omtalt viser vore Alderskurver en lignende Forskel mellem Overklassen—Middelstanden og Arbejderklassen, som den Sørensen fandt.

A. Dødeligheden af alle Former af Tuberkulose pr. 10.000 Indb. i København 1865—74. Efter Th. Sørensen.

I en større Undersøgelse om Lungetuberkulosens Epidemiologi har Brownlee i 1918 nærmere studeret Alderskurverne og har opstillet tre Hovedtyper for den relative Tuberkulosedødelighed i den voksne Alder. Den første Type A har sit Toppunkt i Alderen 20—25 Aar og falder derefter jævnt, den anden Type B har sit Maximum i Alderen 40—50 Aar, og den tredje C viser højeste Tal i Alderdommen med Toppunktet mellem 55—65 Aar. Lehmanns Kurver og Sørensens Kurver for Arbejderklassen vilde altsaa høre til Type C.

Brownlee fandt de tre Typer uregelmæssigt fordelte i de forskellige Landsdele, Type A i mange landlige Distrikter, Type B i London og for hele Landet. Type C fandt han særligt i Arbejderbefolkningen, mest udtalt hos Minearbejderne, hvor Tallene undertiden naaede uhyggelige Højder, f. Eks. hos Tinminearbejderne. Her naaede Dødeligheden af Lungetuberkulosen i 1900—1902 i Aldersklasserne 50—60 Aar op til 160 pr. 10.000, medens Dødeligheden i samme Tidsrum for Murere ikke naaede over 15 og for Landarbejdere ikke over 13, for alle Mænd i Landet ikke over 30 (i 50 Aarsalderen). Brownlee finder altsaa, at med den store Dødelighed i Arbejderklassen følger en Forskydning af Al-

dersfordelingen i Retning af stigende Dødelighed med Alderen. Det samme ser vi i vore Tal og i Sørensens Materiale.

I en Statistik fra Folkeforbundets Hygiejnekomite fra Marts 1931 gives en Oversigt over Alderskurverne for Tuberkulosedødeligheden i de forskellige Lande. Det viser sig, at Typen A med Toppunkt i 20—25 Aarsalderen særlig findes i de Lande, der har lav Dødelighed som Danmark, U. S. A., Skotland, Sverrig, og Typen C særlig i Lande med høj Mortalitet som Estland, Lithauen, Czechoslovakiet. Der er dog adskillige Undtagelser fra denne Regel. I de allerfleste Lande viser Kvindernes Mortalitet den typiske A-Kurve, selv om Mændenes Kurve er mindre typisk eller af Typen B eller C. Særlig iøjnefaldende er den Forandring, Kurverne i Tidernes Forløb er undergaaet, efterhaanden som Tuberkulosen er aftaget. Dette er særlig slaaende i større Byer. Vi har et Eksempel i København, som nu — i Modsætning til Lehmanns Tal — viser en Kurve med Maximum i Alderen 35—45 for Mænd og 15—25 for Kvinder. En lignende Overgang fra Type C til Type A er konstateret f. Eks. i Aarhus, i Oslo, Amsterdam, Berlin og i Landene Preussen og Irland. Mest slaaende er dog Forholdet i Sverrig, hvor Dødeligheden af Tuberkulosen i det 18. Aarhundrede i Aldersgruppen 75—80 naaede op til et Maximum paa ca. 170 pr. 10.000, medens Maximum i 1926 nu falder i Alderen 20—25 Aar, hvor den er 25 pr. 10.000.

Det er da i god Overensstemmelse med disse forskellige Erfaringer, at vi finder den omtalte Forskel i vore Alderskurver. Med den højere Dødelighed følger i Arbejderklassen Kurver af Type C baade hos Mænd og Kvinder. I Overklassen—Middelstanden derimod Kurver af Typen A, rent hos Kvinderne, hos Mændene derimod mindre typiske, idet der er to mindre Maxima i Alderen 25—34 og over 65 Aar. Naar vi ikke blot hos Mændene, men ogsaa hos Kvinderne har det meget høje Tal i Alderdommen, er det antagelig afhængig af, at de Kvinder, Statistiken omfatter, kun er de arbejdende, selverhvervende Kvinder, der netop f. Eks. som Fabriksarbejdersker har samme Arbejdsbetingelser som Mæn-

dene. Selve de høje Kvotienter i Alderen over 65 Aar er ikke helt sikre paa Grund af de smaa Tal i denne Aldersklasse, men de styrkes af de ligeledes store Tal af Nyanmeldelser i denne Aldersklasse.

Det er for Tiden ugørligt at drage videregaaende Slutninger af Alders-Kurvernes Form med Hensyn til de Forhold, der præger Tuberkulosens Optræden under forskellige Vilkaar. De paavirkes formentlig af de forskellige Aldres forskellige Modtagelighed for Sygdommen, af den forskellige Udsættelse for stærk eller gentagen Smitte og af den forskellige Levned i omfattende Betydning.

Brownlee drog den Konklusion af sine Undersøgelser, at Lungetuberkulosen kunde fremkaldes af forskellige Typer af Tuberkelbaciller, der hver gav Anledning til sin typiske Mortalitetsskurve. Denne Anskuelse har ikke kunnet oprettholdes. Man er nu mere tilbøjelig til at mene, at den tidlige Stigning i Alderskurven (Type A) maa søge sin Aarsag i den unge Alders Modtagelighed og i Ernæringsforhold o. l., medens den sene Stigning (Type C) særlig skulde staa i Forhold til Arbejdet i Værksteder og Fabrikker. Vore Kurver støtter nærmest denne Opfattelse og viser i alt Fald, hvor vigtigt det er, at man ved Bedømmelse af Alderskurverne i en Befolkning ikke blot tager Hensyn til de to Køn, men ogsaa til de forskellige Samfundslag og Beskæftigelser.

TUBERKULOSEDØDELIGHEDENS AFTAGEN I DE FORSKELLIGE SAMFUNDSLAG

Naar vi dernæst vil undersøge, hvorledes Tuberkulosens Tilbagegang har paavirket Dødeligheden i de tre Befolkningsgrupper i de sidste Decennier, saa er det som Grundlag herfor lykkedes yderligere at fremskaffe Oplysninger fra Femaarene 1902—06, 1909—13 og 1919—23, grupperende sig om Folketællingerne 1901, 1911 og 1921. Af Hensyn til Sundbyernes Indlemmelse i København i 1902 har man for at faa homogene Tal maattet benytte det Femaar, der fulgte lige efter Folketællingen 1901.

Ved Sammenligning med Fortiden maa man som før antydet tage forskellige Forbehold. Dels har flere Erhverv i Tidens Løb skiftet Karakter, og helt nye hidtil ukendte Beskæftigelser er opstaaede (de moderne Trafikmidler m. m.), dels kan rent tekniske Optællingsmetoder ved Folketællingerne være blevet ændrede, uden direkte at kunne paavises. Hertil kommer yderligere, at Erhvervsdelingen i Danmark ikke er saa udpræget som f. Eks. i England, hvor Overgang til anden Beskæftigelse siges at forekomme sjældnere.

I nærværende Undersøgelse har man søgt at komme uden om disse Fejlkilder ved saa vidt muligt at vælge „rene“ Erhvervsgrupper, hvor Fejlene kan forventes at gøre sig mindst gældende.

Vi kan opstille følgende Tabel, idet der iøvrigt henvises til Tabelafdelingens Tabel III og IV.

Tabel 19. Lungetuberkulosedødelighed pr. 10.000 Forsørgere i København.
Begge Køn.

	1902—06	1909—13	1919—23	1928—32	Aftagen i alt
Overklasse	11,0	9,2	8,1	5,1	53,6 %
Middelstand	15,0	13,9	13,7	9,5	36,7 %
Overklasse og Middel- stand	12,6	11,4	10,8	7,3	42,1 %
Arbejderklasse	24,9	22,3	15,8	13,2	47,0 %
Hele Befolkningen over 15 Aar	19,8	16,9	11,5	9,0	54,5 %

Vi ser da, at Tuberkulosedødeligheden er aftaget i alle Befolkningsgrupper, og at Forskellen mellem dem ikke er stor. Størst er den i Overklassen, men ogsaa i Arbejderklassen naar den op til omtrent Halvdelen, og den er kun lidet større end i Overklasse og Middelstand tilsammen. Resultatet er jo anderledes, end man paa Forhaand kunde vente det, særlig naar man tænker paa Flatzeck-Hofbauers Opfattelse. Man ser navnlig ingen „Dissociation mellem Fatigdom og Sygdom“. De følges ogsaa med Hensyn til Tuberkulosen trofast ad.

Heller ikke ved at foretage en Sammenligning af Tuberkulosedødeligheden i Københavns forskellige Kvarterer i 1890—99 med 1920—27, som Dr. Ostenfeld i sin Tid har forsøgt det, faar man nogen Forskel paa Dødelighedens Tilbagegang i de rige og i de fattige Kvarterer.

For at forstaa Betydningen af de anførte Tal er det imidlertid nødvendigt at skelne mellem Forholdene hos de mandlige og de kvindelige Forsørgere.

LUNGETUBERKULOSEN HOS DE MANDLIGE FORSØRGERE

Naar vi først ser, hvorledes det forholder sig for *Mændenes* Vedkommende, faar vi følgende Lungetuberkulosedødelighed i de fire Femaar:

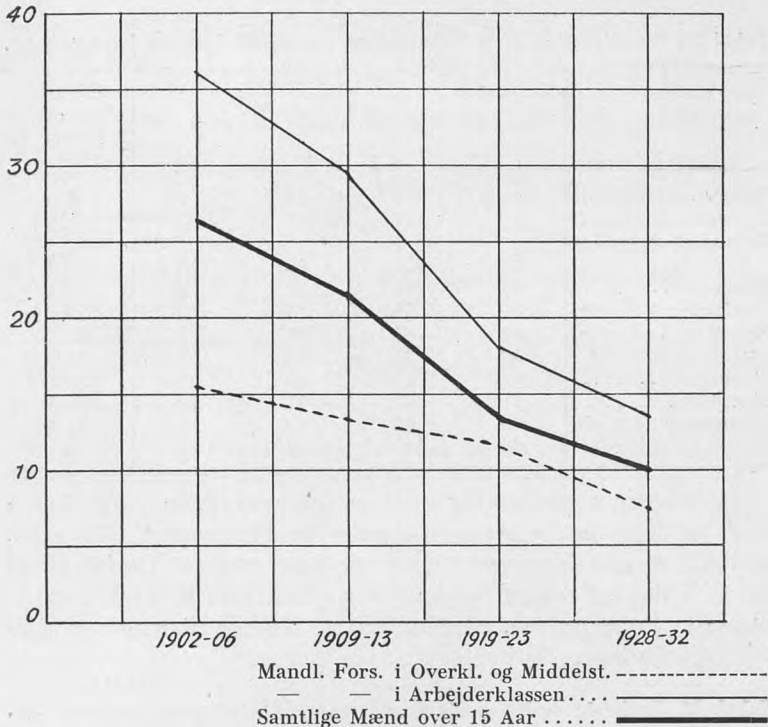
Tabel 20. Dødeligheden af Lungetuberkulose pr. 10.000 mandlige Forsørgere i København.

	1902—06	1909—13	1919—23	1928—32	Aftagen i alt
Overklasse.....	13,7	10,7	9,2	5,7	56,4 0/0
Middelstand.....	18,0	16,7	14,6	9,6	46,7 0/0
Tilsammen....	15,4	13,4	11,5	7,3	52,6 0/0
Arbejderklasse.....	36,0	29,7	18,0	13,5	62,5 0/0
Samtlige Mænd over 15 Aar.....	26,3	21,4	13,3	9,9	62,4 0/0

Det viser sig herefter, at Lungetuberkulosen hos Mænd er aftaget stærkt i alle Samfundsklasser i de sidste 3 Decennier. Den er aftaget noget stærkere i Arbejderklassen end i de andre Klasser, men navnlig i Overklassen er Nedgangen ogsaa meget betydelig og meget nær op imod Arbejderklassen. Til Forklaring af den stærke Aftagen melder sig straks den meget store Forandring, der er sket i de sociale Vilkaar i det paagældende Tidsrum. For Arbejdernes Vedkommende kan man formentlig i Henhold til Knud Dalgaards Undersøgelser regne med, at der i de 50 Aar, 1872 til 1924, er sket en Forbedring i Arbejdernes Realindtægt, der andrager omkring 100 0/0. For Overklassen kan det samme ikke siges. Her har Levefoden i de sidste 20—30 Aar været ret uforandret og er vel snarest lavere end tidligere. Sikkert gælder dette sidste i alt Fald for Embedsklasserne. I Overklassen maa andre Faktorer da have gjort sig gældende, og i første Række maa man antagelig her tænke paa Forebyggelsen af Smittefaren, som er fulgt med den større Oplysning derom og Foranstaltningerne derimod. Det er da ogsaa rimeligt, at man heller ikke i Arbejderklassen bør tænke udelukkende paa Forbedringen i det økonomiske Milieu. Det har i den Henseende sin Interesse nærmere at studere Tuberkulosens Forhold i de forskellige Fag i Arbejderklassen.

I 1930 talte Gruppen faglærte Arbejdere 72043, og ikke faglærte Arbejdere 32285, tilsammen 104328. Dødeligheden

B. Dødelighed af Lungetuberkulose pr. 10.000 Mænd over 15 Aar i København 1902—06 gennemsnitlig aarlig.

af Lungetuberkulose var henholdsvis 12,0 og 17,8 pr. 10.000. En Sammenligning med Fortiden har paa Grund af Materialets Uensartethed ikke kunnet gennemføres for de ikke faglærte Arbejdere. Derimod har det været muligt for de faglærte. En Opløsning i forskellige Faggrupper kan her gennemføres, og der findes yderligere til Sammenligning Opgivelser af Sygekasseinspektør Sørensen for Aarene 1865—1907 og af Politilæge Søren Hansen for Aarene 1890—99 og 1915—24. Disse Opgivelser angaar dog al Tuberkulose. Vi har derfor i Tabel 21 til Sammenligning anført Tallene al for Tuberkulose ogsaa for Femaaret 1928—32. Vi kan

da opstille følgende Oversigt over Tuberkulosedødelighedens Aftagen i de forskellige Fag i de sidste 60 Aar.

Tabel 21. Dødeligheden af al Tuberkulose pr. 10.000 levende i København.

	1865—74	1890—99	1915—24	1928—32	Aftagen i Procent fra 1890—99 til 1928—32
Bagere og Konditore	26	19	16	9	52,6
Tømrere	39	46	24	22	52,2
Sadelmagere og Tapetsere	39	50	16	10	80,0
Murere	44	31	12	10	67,7
Snedkere og Stolem.	46	51	14	12	76,5
Malere og Lakerere.	47	37	21	18	51,4
Smede og Metalarb..	50	44	19	14	68,2
Skomagere	51	48	33	33	31,3
Skræddere	71	60	17	19	68,3
Typografer og Bogb.	78	65	19	10	84,6
Tobaksarbejdere ...	86	68	30	—	—

Til yderligere Belysning anføres følgende Tabel over Dødsfald og Nyanmeldelser i København i Femaaret 1928—32. Det vil ses, at Forskellen ikke er stor mellem Dødsfaldene af al Tuberkulose og Lungetuberkulose, idet den ekstrapulmonale Tuberkulose, Meningitis og Knogletuberkulose fortrinsvis findes i Barnealderen.

Tabel 22. Dødsfald og Nyanmeldelser af Tuberkulose i Femaaret 1928—32.

	Dødsfald i alt		Dødsfald pr. 10.000		anm. Tilf. af Lungetuberk.	
	Lun- getub.	al Tu- berk.	Lun- getub.	al Tu- berk.	i alt	pr. 10.000
Bagere og Konditore..	8	9	8	9	19	20
Tømrere	18	20	20	22	21	23
Sadelm. og Tapets...	5	5	10	10	11	22
Murere	9	10	9	10	7	7
Snedkere og Stolem...	26	27	12	12	55	25
Malere og Lakerere ..	23	24	17	18	34	26
Smede og Metalarb..	66	75	12	14	109	20
Skomagere	12	14	28	33	19	45
Skræddere	20	21	18	19	31	28
Typografer og Bogb...	16	16	10	10	40	26

Tallene for Nyanmeldelserne stemmer i det hele ret godt overens med Tallene for Dødsfaldene. Man lægger begge Steder særlig Mærke til det høje Tal for Skomagere og det lave for Murerne.

Vi ser altsaa, at Dødeligheden af Lungetuberkulose er aftaget stærkt i alle Fagene. Regner vi særlig med de sidste tre Decennier, hvor Diagnoserne maa betragtes som nogenlunde ensartede, er Dødeligheden aftaget med fra 31,3 til 84,6 % i de forskellige Fag.

Naar vi til Sammenligning dermed vil overveje, hvorledes de faglærte Arbejderes Levefod i denne Tid har forandret sig, viser det sig, at Stigningen ikke er den samme indenfor de forskellige Fag, og denne Forskel har det Interesse at undersøge i Forhold til Tuberkulosedødelighedens Tilbagegang. Vi kan da opstille følgende Tabel:

Tabel 23. Aarlig Gennemsnitsindtægt hos faglærte Arbejdere i Kr.*)

	1907	1912	1931	1931 Beregnet i For- hold til Pris- niveauet i 1914	Lønstig- ning i Pro- cent fra 1907 til 1931
Bagere	1224	1418	2332	1780	45,2
Konditore	—	—	2420	1847	—
Tømrere.....	1243	1504	3217	2456	97,6
Sadelm. og Tapets....	1138	1393	2780	2122	86,5
Murere.....	1177	1418	3764	2873	144,1
Snedkere og Stolem...	1168	1415	2965	2263	93,8
Malere og Lakerere ..	1164	1388	3031	2314	98,8
Smede og Metalarb...	1283	1565	2874	2194	71,0
Skomagere.....	1051	1204	1954	1492	42,0
Skræddere	1194	1402	2690	2053	71,9
Typografer.....	1428	1728	3665	2798	95,9
Bogbindere	—	—	2986	2279	—
Cigar- og Tobaksarb..	1091	1342	—	—	—

Sammenligner man de to Tabeller, finder vi ingen lov-
mæssig Overensstemmelse mellem de enkelte Fag udover

*) De benyttede Tal stammer fra Københavns Kommunes statistiske Kon-
torsk Opgivelse af Skatteindtægterne. Beregningen af Realindtægten i 1931 er
foretaget efter Statistiske Meddelelser, 4 R. Nr. 91, om Arbejdslønnen i In-
dustrien 1926—31.

en overalt tilstedeværende stærk Aftagen af Dødeligheden og Højnelse af det sociale Niveau. Det synes, som om man maa regne med flere Faktorerers Indflydelse. Murerne er de bedst situerede og har haft en Indtægtsstigning paa 144 0/0. De har en meget lav Dødelighed paa 10 pr. 10,000, hvilket antagelig tillige hænger sammen med deres Arbejde i fri Luft. Den største Tilbagegang i Dødeligheden finder vi hos Typograferne, der har haft en Indtægtsforøgelse op mod 100 0/0. En ligesaa høj Stigning i Indtægt angives imidlertid for Tømrere og Malere, hvor Nedgangen i Tuberkulosedødeligheden er langt mindre. Malerne, som næst efter Murerne har opnaaet mest i Lønforbedring, er kun Nr. 9 i Rækken, naar det gælder Tuberkulosedødelighedens Aftagen.

Kun naar det gælder Skomagerne, synes Indtægtsforholdene at have Betydning. Vi ser i alt Fald, at deres Indtægter er de laveste, og at de kun er steget med 42 0/0 fra 1907 til 1931. De angivne Tal fra den kommunale Skatteansættelse angaar kun de faglærte Skomagersvende, ialt c. 800, hvoraf de fleste dog er gledet over til at blive Fabriksarbejdere. Dødeligheden af al Tuberkulose er fra 1890—99 til 1928—32 kun aftaget 31,3 0/0. Den viser nu et Tal paa 33 pr. 10,000, altsaa højere end i noget andet af de nævnte Fag, og Tallet er det samme i 1928—32 som i 1915—24. Hertil svarer det høje Antal Nyanmeldelser, der ligesom Dødelighedstallet naar op til over det dobbelte af, hvad vi finder i adskillige af de andre Fag.*)

*) Ifølge Oplysning fra Skotøjsarbejdernes Fagforening fandtes der i 1935 i København 1588 mandlige og 1866 kvindelige Skotøjsarbejdere beskæftigede paa Fabrikker og 220 Haandskomagere. Ifølge Arbejdsdirektørens hele Landet omfattende Indberetning til Socialministeriet af 1935 var de ovenanførte Fags Gennemsnitsløn i Aarene 1930—31—32 følgende:

	1930—31	1931—32
	Kr.	Kr.
Bagere og Konditore	2455	2444
Tømrere	2873	2673
Sadelmagere og Tapetserere	3330	2901
Murere	3238	2972
Snedkere	2989	2775
Malere	3181	2950
Metalarbejdere og Smede	3156	2664

At Skomagerne hører til de af Tuberkulose mest angrebne Arbejdere er ogsaa konstateret andetsteds. F. Ex. fremgaar det af en i den Anledning foretagen Undersøgelse af Brownlee for Medical Research Council i 1915. Han kom til det Resultat, at Aarsagen til den større Dødelighed nærmest maatte søges i Arbejdets Art og den uheldige Arbejdsstilling i Fabrikkerne. Arbejderne var udsat for Værkstedssmitte i de ofte daarlig renholdte og støvede Rum, hvor de var anbragte tæt ved hverandre og for Tilskærernes Vedkommende for det meste stod Ansigt til Ansigt paa hver Side af Tilskærerbænken. Nogen Lønforskel mellem Skomagerne og andre Fag fandt han derimod ikke i England. Man har ogsaa som en Mulighed anført, at de fra Læderet og dets Behandling stammende flygtige Stoffer ved at indaandes kunde nedsætte Modstandskraften, særlig naturligvis hvis Ventilationsforholdene er mangelfulde.

Det er vel rimeligt at antage, at ogsaa for de københavnske Skotøjsarbejdere kan Værkstedssmitten spille stor Rolle, thi der er jo i det hele taget ingen Tvivl om Værkstedssmittens store Betydning for de faglærte Arbejdere. Ser man paa Tallene fra 1890—99, var de da mest angrebne Fag Typograferne, Skrædderne, Snedkerne, Sadelmagerne og Skomagerne, naar bortses fra Tobaksarbejderne, for hvem særlige Forhold antagelig gør sig gældende. De nævnte Fag fandtes mest angrebne i Opgørelser fra England og Hol-

	1930—31	1931—32
	Kr.	Kr.
Skomagere.....	2383	1774
Skræddere.....	2194	2155
Typografer	3236	3204
Bogbindere	2284	2041
Tobaksarbejdere.....	2535	2328

Lønnen er beregnet ved at multiplicere hvert Fags gennemsnitlige Dagløn med det gennemsnitlige Antal Arbejdsdage pr. Medlem indenfor Faget. Arbejdsløshed vil altsaa bidrage til at nedsætte Tallet for den gennemsnitlige Aarsløn.

Ogsaa herefter hører Skotøjsarbejderne til de lavt lønnede Arbejdere. Det skal tilføjes, at deres Løn i 1932—33 er angivet til 1897 Kr. og i 1933—34 til 2313 Kr.

land fra Begyndelsen af dette Aarhundrede. Særlig hjem-søgte var som i København de tre først nævnte Fag, og det er netop de Fag, hvor der arbejdes i lukkede Værksteder, og hvor Værkstedssmitten i tidligere Tid har været saa intensiv. Efter at man har lært at renholde Værkstederne og at undgaa Spytteriet, er denne Fare formindsket i høj Grad, og det maa formodes, at dette Forhold i ganske særlig Grad har gjort sig gældende i Bogtrykkerfaget, der har set Tuberkulosedødeligheden i Faget formindsket til $\frac{1}{6}$ af, hvad den var for 30 Aar siden, og hvor Forstaaelsen af Faren for Værkstedssmitte antagelig er særlig levende.

Som overalt, hvor man fordyber sig i Problemet om Tuberkulosisens Tilbagegang og Forebyggelse, ser man da for de faglærte Arbejdere flere forskellige Faktorer gøre sig gældende. Hævelsen af det sociale Niveau kan virke ved at forøge Modstandskraften mod Infektion ved forbedret Ernæring og Levevis, og den kan bevirke en Formindskelse af Smittefaren ved den større Forstaaelse af den og ved den større Evne til at undgaa den. Meget tyder paa, at den sidste Faktor ikke har den mindste Betydning.

LUNGETUBERKULOSEN HOS DE KVINDELIGE FORSØRGERE

Naar vi derefter kommer til Forholdene hos de kvindelige Forsørgere, maa vi fremlægge vore Resultater med noget større Forbehold, end da det galdt Mændene. Som omtalt Side 14 omfatter Gruppen kvindelige Forsørgere kun de ikke gifte, d. v. s. de Ugifte, Enker og Fraskilte. Deres Antal var i 1901 og 1930 efter Folketællingerne henholdsvis 76000 og 133000, medens Antallet af samtlige gifte Kvinder var henholdsvis 67000 og 126000, og af disse var i 1931 c. 25 % mere eller mindre selverhvervende. Det vil imidlertid ses,

at hvis der kan paavises en Forskel paa Forholdene hos de selverhvervende ikke gifte Kvinder og hos alle Kvinder over 15 Aar, saa vil den Omstændighed, at saa mange gifte er selverhvervende, kun bidrage til at formindske denne Forskel og altsaa støtte Resultatet. Derimod vil Forholdet faa Indflydelse paa Aldersinddelingerne i vort Materiale, idet de arbejdende Kvinder, naar de gifter sig, gaar ud af Forsørgernes Tal, selv om de vedbliver at arbejde. Betydningen maa man endvidere tillægge den Usikkerhed, der er i Erhvervsinddelingen i 1901 sammenlignet med Nutiden.

Resultatet af vor Undersøgelse ses af følgende Tabel og Kurven paa næste Side.

Tabel 24. Dødeligheden af Lungetuberkulose pr. 10.000 kvindelige Forsørgere i København.

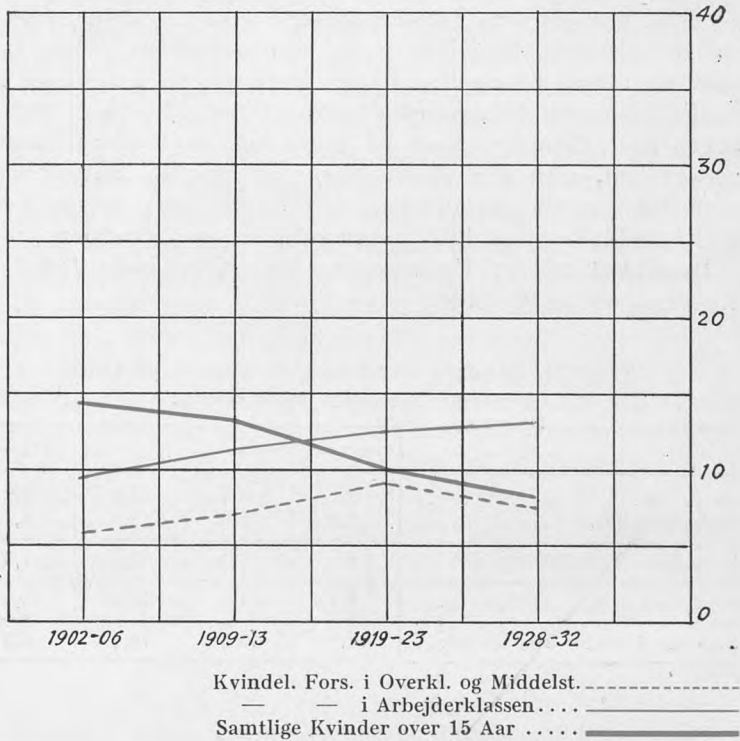
	1902—6	1909—13	1919—23	1928—32
Overklasse.....	4,7	5,4	5,0	3,2
Middelstand	7,9	8,8	12,3	9,4
Overklasse og Middelstand	6,0	7,1	9,3	7,3
Arbejderklasse	9,7	11,5	12,2	12,9
Samtlige Kvinder over 15 Aar..	14,7	13,5	10,1	8,2

Medens vi for Mændene saa en meget stærk Tilbagegang i alle Samfundsklasser, er dette ikke Tilfældet for de kvindelige Forsørgere. Kun i Overklassen kan vi se nogen Tilbagegang i de sidste 20 Aar, for Middelstanden er Tallene svingende, men nærmest opadgaende, og for Arbejderklassen ser vi en jævn Stigning gennem alle 3 Decennier, medens samtidig Dødeligheden af Lungetuberkulose hos alle Kvinder over 15 Aar er aftaget fra 14,7 til 8,2 pr. 10,000.

Dette ejendommelige Forhold understreges yderligere, naar vi søger Oplysning om Forholdene indenfor de enkelte kvin-

C. Dødelighed af Lungetuberkulose pr. 10.000 Kvinder over 15 Aar i København 1902-06—1928-32 gennemsnitlig aarlig.

delige Erhverv. Vort Materiale er her mere indskrænket end for Mændenes Vedkommende, men det viser dog Forhold af Interesse.

I skarp Modsætning til, hvad vi saa hos de faglærte Arbejdere, finder vi her en Tiltagen af Tuberkulosedødeligheden i Tidsrummet fra 1902—6 til 1928—32. Stigningen af Dødeligheden ses i næsten alle de særskilte Fag, for hvilke der foreligger Oplysninger fra 1902—06. Det gælder for underordnet Kontorpersonale, hvor Dødeligheden er steget fra

Tabel 25. Dødelighed og Sygelighed af Lungetuberkulose hos kvindelige Forsørgere i København pr. 10,000 Forsørgere gennemsnitlig aarlig 1902—06 og 1928—32.

	Døde 1902—6	Døde 1928—32	Nyanmeldte 1928—32
Medhjælp. i Handel og Pengeomsætning..	11,1	9,4	24,9
herunder Expeditricer	—	13,3	29,3
Underordnet Kontorpersonale	5,0	9,7	25,0
Husassistenter og Husbestyrerinder	7,9	10,4	23,1
Arbejdersker	11,1	15,2	29,0
Sygeplejersker	—	17,6	64,5

5—9,7 pr. 10,000, for Husassistenterne, hvor den er steget fra 7,9 til 10,4, og for Fabriksarbejderskerne, hvor den er steget fra 11,1 til 15,2. En Undtagelse danner den brogede Gruppe Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning, hvoraf en stor Del dog dannes af Expeditricerne, der i 1928—32 møder med en meget høj Dødelighed paa 13,3 pr. 10,000. Af Interesse er det, at Sygeplejerskerne, der jo iøvrigt er regnet til „Øvrige Erhverv“, har den højeste Dødelighed af af alle, 17,6 pr. 10,000.

Antallet af nyanmeldte Tilfælde svarer godt til Dødelighedstallet for 1928—32. Man lægger Mærke til de høje Tal for Expeditricer og Fabriksarbejdersker og til de ganske særlig høje Tal for Sygeplejersker. Gruppen omfatter, som nævnt S. 22, kun de fuldt uddannede Sygeplejersker, medens Eleverne fra de tre Uddannelsesaar ikke er medregnede. Maaske vilde de sætte Sygeligheden yderligere op.

Til Forklaring af den fundne Stigning i Dødeligheden af Lungetuberkulose hos de kvindelige Forsørgere maa for det første fremhæves følgende Forhold. Netop imellem de ikke-gifte selverhvervende Kvinder er der i vort Materiale i de omhandlede Decennier sket en meget stor Aldersforskydning. I Middelstanden finder vi saaledes, at Antallet af kvindelige Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning, i hvilken Gruppe Expeditricerne er indbefattet, i Tidsrummet 1901 til 1930

er steget fra 3432 til 14681, og Antallet af kvindelig underordnet Kontorpersonale er steget fra 2386 til 11344. Disse Grupper er regnet til Middelstanden. I Overklasse og Middelstand tilsammen er Stigningen ialt 23227, men deraf falder de 8390, altsaa ca. $\frac{1}{3}$, i Alderen 15—24 Aar.

I Arbejderklassen er Antallet af Husassistenter og Husbestyrerinder steget fra 17488 til 25134 og af Arbejderskerne fra 22990 til 25059, men i Arbejderklassen i det hele er Stigningen næsten udelukkende sket i Aldersklassen 15—25 Aar, nemlig 9414 af 10459.

Da nu, som det tidligere er vist, Dødeligheden mellem Kvinderne er særlig høj i Aldersklassen 15—25 Aar, forårsager denne Aldersforskydning en Stigning af de kvindelige Forsørgeres samlede Dødelighed i dette Tidsrum.

Det er imidlertid ikke givet, at denne Aldersforskydning alene forklarer de ejendommelige Forhold hos de selverhvervende ikke gifte Kvinder. Der er Grund til yderligere at undersøge, hvorledes de paaviste Ændringer i Mortaliteten har fordelt sig i de forskellige Aldersklasser i det givne Tidsrum. Vanskelighederne ved en saadan Undersøgelse er ret store i København. For det første har Det statistiske Departement desværre benyttet en forskellig Aldersinddeling i de to Femaarsperioder 1902—6 og 1928—32. At medinddrage de mellemliggende Femaarsperioder 1909—13 og 1919—23 lader sig dernæst ikke gøre, fordi Departementet ved Folketællingerne 1911 og 1921 i Modsætning til tidligere har sammensluttet København, Frederiksberg og Gentofte i sine Opgivelser om Erhvervsfordelingen. Vi kan imidlertid opstille følgende Tabel 26, hvor til Sammenligning ogsaa Tallene for Mændene er anført, jvf. iøvrigt Tabellerne V, VI og VII i Tabelafdelingen.

Naar vi i Tabel 26 ser paa Tallene for hele Befolkningen over 15 Aar ved Sammenligning af de to Aldersperioder, er der en udtalt Aftagen af Dødeligheden af Lungetuberkulose i alle Aldersklasser baade for Mænd og Kvinder. Kun i Alderen 15—34 Aar er Nedgangen yderst ringe for Kvinderne, men over 35 Aarsalderen er den meget betydelig for begge Køn. Særlig Interesse frembyder Aldersklassen 15—24

**Tabel 26. Dødeligheden af Lungetuberkulose i København pr. 10,000.
Hele Befolkningen over 15 Aar.**

	Alder i Aar						
	15—24	25—34	35—44	45—54	55—64	65—	ialt over 15
Mænd 1902—06	14,9	23,6	29,1	37,1	44,1	34,4	26,3
Mænd 1928—32	8,3	10,4	11,0	10,5	9,1	10,4	9,9
Kvinder 1902—06	13,4	16,7	15,3	13,0	14,3	14,2	14,7
Kvinder 1928—32	12,5	11,4	5,7	4,1	4,0	6,5	8,2

Mandlige Forsørgere.

1902—06	Alder i Aar				
	15—24	25—29	30—59	60—	tils.
Overkl. og Middelstand. Arbejderklasse	13,1 23,7	20,0 24,4	16,5 48,1	7,1 20,3	15,4 36,0

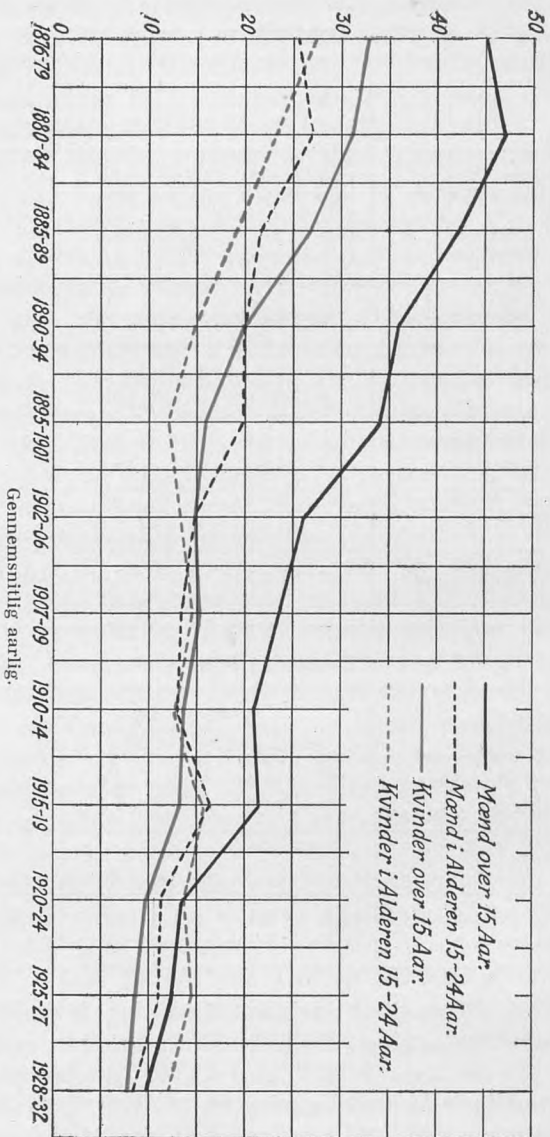
1928—32	Alder i Aar						
	15—24	25—34	35—44	45—54	55—64	65—	tils.
Overkl. og Middelstand. Arbejderklasse	6,3 12,7	8,3 12,2	7,8 13,7	7,4 14,5	4,9 15,1	8,5 30,3	7,3 13,5

Kvindelige Forsørgere.

1902—06	Alder i Aar				
	15—24	25—29	30—59	60—	tils.
Overkl. og Middelstand. Arbejderklasse	7,3 9,0	6,4 10,0	5,6 11,2	3,4 3,4	6,0 9,7

1928—32	Alder i Aar						
	15—24	25—34	35—44	45—54	55—64	65—	tils.
Overkl. og Middelstand. Arbejderklasse	11,6 12,6	9,4 15,7	3,9 9,2	2,8 7,4	2,8 7,8	1,7 33,6	7,2 12,9

Aar, hvor Forskellen mellem Mænd og Kvinder er størst. Yderligere Belysning af dette Forhold faas ved følgende Kurve D, der svarer til Tabel IX i Tabelafdelingen. Den viser Dødelighedens Bevægelse fra 1876 til 1932, dels for hele Befolkningen over 15 Aar, særskilt for Mænd og Kvinder,

D. Dødeligheden af Lungebetændelse pr. 10.000 Indbyggere over 15 Aar i København 1876—1932.

og dels for Alderen 15—24 Aar. Naar bortses fra Krigsaarene 1915—19 viser Kurverne jævn Nedgang baade for Mænd og Kvinder over 15 Aar og for Mænd i Alderen 15—24 Aar. Derimod ser vi, at for Kvinderne i denne Alder ligger Kurven i det sidste Decennium højere end for alle de andre Grupper og ikke saa lidt højere end ved Begyndelsen af Aarhundredet. Som det ses af Tallene i Tabelafdelingens Tabel IX viser Aarene 1933—34 dog atter en Nedgang af Dødeligheden i denne Aldersklasse.

Vender vi os til Tallene for Forsørgerne, de selverhvervende Arbejdere, saa savner vi meget de mellemliggende Perioder og maa alene holde os til de to Femaar 1902—06 og 1928—32. Tallene i Tabel 26 viser for Mændene en stærk Nedgang af Dødeligheden i alle Aldersklasser og i begge Befolkningsgrupper. Hos Kvinderne ser vi derimod i Alderen 15—24 Aar en vel udtalt Stigning af Dødeligheden baade i Overklassen, Middelstanden og i Arbejderklassen. Ogsaa i Alderen 25—29 er der en Stigning, men i de høje Aldersklasser er der en Nedgang i begge Befolkningslag. Det maa dog noteres, at vi i Arbejderklassen har en stærk Stigning i de højeste Aldersklasser. Antallene af Tuberkulosedødsfald er imidlertid her saa smaa, at Kvotienterne er upaalidelige. Af kvindelige Forsørgere døde der saaledes i Femaaret 1902—06 kun 5 over 60 Aar og i 1928—32 kun 14 over 65, af Mænd henholdsvis 28 og 36.

Resultatet bliver da, at den Stigning, vi har fundet i Dødeligheden af Lungetuberkulose hos de arbejdende Kvinder, udelukkende angaar de unge Kvinder i Alderen 15—29 Aar og især i Alderen 15—24 Aar.

Ogsaa naar vi ser paa de enkelte Fag, hvorom vi har Oplysninger, viser det sig, at Stigningen er særlig stærk i denne Aldersklasse.

Tallene i Tabel 27 viser Tiltagen af Dødeligheden baade for Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning og for Arbejderskerne. Derimod noteres i denne Aldersklasse en lille Nedgang for Husassistenterne, der jo ogsaa lever under mere beskyttede Forhold, baade med Hensyn til Kost og

Tabel 27. Dødelighed og Sygelighed af Lungetuberkulose hos kvindelige Forsørgere i København pr. 10.000 Forsørgere.

	Døde 1902—06	Døde 1928—32	Nyanmeldte Tilfælde 1928—32
	Alder i Aar		
	15—24	15—24	15—24
Medhj. i Handel og Pengeoms.	12,2	13,5	35,9
Arbejdersker	5,9	16,0	43,1
Husassistenter og Husbest.	12,4	11,7	24,9

Arbejde og Udsættelse for Smitte. Ogsaa Nyanmeldelserne viser et lavere Tal for Husassistenterne end for de andre to Erhverv, hvor Tallene er meget høje. Det viser sig da, at den Stigning, som Kurven viser for alle Kvinder i Alderen 15—24 Aar, er særlig stærk for de arbejdende selverhvervende Kvinder.

Resultatet af vore Undersøgelser bliver da, at Dødelighedsprocenten af Lungetuberkulose i København i de sidste 30 Aar er aftaget stærkt hos Mændene i alle Aldersklasser og i alle Befolkningslag.

Hos Kvinderne er Dødeligheden ligeledes aftaget i alle Aldersklasser, naar vi regner med alle Kvinder over 15 Aar. Nedgangen er betydelig mindre hos Kvinderne end hos Mændene, og i Alderen 15—24 Aar har Dødeligheden nærmest været stationær. I Alderen 25—34 er Nedgangen ringe, men derefter falder Dødeligheden ogsaa hos Kvinderne stærkt i de højere Aldersklasser.

Ser vi derimod alene paa de selverhvervende ikke gifte Kvinder, konstaterer vi i Modsætning hertil en Tiltagen af Dødeligheden, der er særlig udtalt i Arbejderklassen. Denne Tiltagen af Dødeligheden er ganske overvejende knyttet til de unge, særlig Alderen 15—24 Aar og de nærmest derefter

følgende Aar. Vi ser her en betydelig Tiltagen af Dødeligheden i begge Samfundslag. Tillige ser vi i Arbejderklassen og kun i denne en Stigning af Dødeligheden i Alderdommen.

Den iagttagne Tiltagen af Dødeligheden af Lungetuberkulose hos de arbejdende ikke gifte Kvinder i København skyldes altsaa dels en Tiltagen af Dødeligheden i Alderen 15—24 Aar, dels den stærkt forøgede Tilgang af arbejdende Kvinder i denne Aldersklasse.

Naar man vil overveje Betydningen af de fundne Resultater, er det for det første meget vigtigt at fremhæve, at de ingenlunde er enestaaende, men at analoge Iagttagelser er gjort i andre Lande, ja Spørgsmaalet om de unge Kvinders særlige Forhold har Gang paa Gang været under Diskussion i de senere Aar. Det forstaas, at vore Resultaters Paalidelighed derved styrkes betydeligt netop paa de Punkter, hvor vort Materiale lader mest tilbage at ønske. Noget Forsøg paa at undersøge Forskellen paa Tuberkulosedødeligheden mellem Forsørgere og Forsørgede synes der dog ikke at være gjort andetsteds.

I England viste *Greenwood* i 1919, at i Krigsaarene steg Dødeligheden af Lungetuberkulose i foruroligende Grad hos de mange unge Kvinder, der var i Arbejde i Ammunitionsindustrien. Det skulde efter hans Anskuelse være selve det anstrengende Fabriksarbejde, som de daarligt taalte.

I et statistisk Arbejde fra 1921 viste *Ostenfeld*, hvorledes Tuberkulosedødeligheden i Danmark ligesom i Nabolandene hos de unge Kvinder i Alderen 15—24 Aar ikke deltog i den ellers almindelige Nedgang og endog i København viste en Stigning i Tidsrummet fra 1890—94 til 1915—19.

I 1923 henledte *S. Lyle Cummins* Opmærksomheden paa Forholdene i Wales, hvor Mortaliteten af Lungetuberkulose hos de helt unge Kvinder var stigende. Han tilskrev dette særlig den store Modtagelighed i disse for Kvindens Udvikling saa betydningsfulde Aar. I 1935 vender han tilbage til Spørgsmaalet og fremhæver nu tillige de unge Kvinders

større Udsættelse for Smittefare i Hjemmene, naar der findes Tilfælde af aaben Tuberkulose.

I Registrar-Generals Aarbog for 1931 findes en Tabel, der sammenligner Tuberkulosedødsfaldene i 1931 i England og Wales med Tallene fra 1912—14. Naar disse sættes til 100 i alle Aldersklasser, bliver Resultatet for 1931 følgende:

Alder	Mænd	Kvinder
0—.....	40	40
5—.....	48	43
10—.....	48	48
15—.....	84	93
20—.....	82	98
25—.....	67	80
35—.....	66	60
45—.....	68	52
55—.....	62	55
65—.....	62	58
75—.....	61	66

Man ser, at den Tilbagegang, der har fundet Sted, ganske vist for begge Køns Vedkommende er mindst i Alderen 15—25 Aar, men om Kvinderne drejer det sig kun om 7 og 2 %, for Mændene derimod om 16 og 18 %.

Ifølge the Chief Medical Officers Report for 1933 har en Tiltagen af Dødeligheden af Lungetuberkulose kunnet paa-vises i Alderen 15—25 Aar i Kulminedistrikterne i visse Dele af Syd-wales og i Durham-Newcastle. Stigningen rammer begge Køn, men dog først og fremmest de unge Kvinder. I Merthyr Tydfil Distrikt er saaledes Dødeligheden hos Kvinderne i Alderen 15—25 Aar steget fra 18,5 til 26,8 pr. 10.000 i Tiden fra 1921—25 til 1930—32. Som en af Grundene hertil er anført den stærke økonomiske Depression og Arbejdsløshed i Kulmineindustrien i de senere Aar.

F. I. Bentley meddeler i 1934, at i London er Tuberkulosedødeligheden hos unge Piger i Alderen 15—25 Aar nu

højere end før Krigen. Han fremhæver Betydningen af de sociale Forholds Indflydelse og ganske særlig den overordentlige Udvikling, de unge Pigers Arbejde har faaet i Butikker, Fabrikker og Kontorer. Samtidig er Husassistenternes Antal i London sunket stærkt, nemlig fra 242.000 i 1901 til 157.000 i 1921, og denne Nedgang i Antallet vedrørte næsten udelukkende Alderen 15—25 Aar. Bentley forsøgte derefter at undersøge, om der hos de unge Piger, der var ansatte som Kontordamer, Expeditricer, Syersker eller Husassistenter, kunde paavises nogen Forskel i Levevisen mellem dem, der blev angrebet af Tuberkulosen, og dem, der slap fri. 100 af hver af disse Grupper blev undersøgt med Hensyn til Arbejdstid, Maaltider, Løn, ugentlige Penge anvendt til Fornøjelser, Klædedragt etc. Resultatet af Undersøgelsen var fuldstændig negativt. Tallene var ganske ens for begge Grupper, men Materialet var, som det vil ses, kun ringe.

I Norge har *G. Waaler* i 1926 og senere *Høyer Dahl* vist det sædvanlige Fænomen, at de unge Kvinders Tuberkulosedødelighed enten har været stabil eller endog for Landbefolkningen har været stigende.

Heimbeck og *Scheel* anfører som en Aarsag dertil, at ved Nutidens Bekæmpelse af Smitten udskydes det Tidspunkt, da Børnene bliver Pirquetpositive, til op mod Pubertetsalderen, og de Nyinfektioner, der optræder paa denne Tid, er efter særlig *Heimbecks* Erfaringer særlig farlige og lethale i deres Forløb. Hvor megen Betydning man end vil tillægge dette Ræsonnement, saa forklarer det dog ikke den store Forskel, der er mellem de to Køn. De forskellige Opgivelser baade i Norge (*Heimbeck*) og i Danmark (*Joh. Holm*, *Helsted*, *Helweg-Larsen*) viser ikke nogen væsentlig Forskel paa Hyppigheden af de tuberkulinpositive Børn, hvad enten det drejer sig om Piger eller Drengene. *Helweg-Larsen* har saaledes faaet følgende Resultat af en Undersøgelse med Mantoux Reaktion hos 1669 Skolebørn, 821 Drengene og 848 Piger:

Tabel 28. Tuberkulinprøver paa 4 Skoler
paa Frederiksberg Dec. 1934—Jan. 1935.

Alder i Aar	Tuberkulinpositive pr. 100	
	Drenge	Piger
7—.....	27	26
8—.....	33	44
9—.....	47	46
10—.....	45	43
11—.....	57	47
12—.....	58	61
13—.....	60	53
14—.....	78	75

Man ser, at Tallene for de to Køn ikke afviger kendeligt. Den omtalte Forskydning af Infektionstidspunktet maa da findes lige udtalt hos begge Køn, men man kan naturligvis formode, at en Nyinfektion i Pubertetsalderen er farligere for unge Kvinder end for unge Mænd.

Vi skal til sidst berøre *Ostenfelds* Undersøgelser fra 1928. Han paaviste i Overensstemmelse med vore foran anførte Tal, hvor lidt Tuberkulosedødeligheden var gaaet ned hos Kvinderne i København i Alderen 15—25 Aar, men han viste tillige, hvorledes Dødeligheden i denne Alder er overordentlig høj i Landbefolkningen, især i det nordvestlige Jylland, hvor Tuberkulosedødeligheden i det hele taget er særlig høj. Her maatte man se bort fra Spørgsmaalet om de unge Kvinders Industrialisering, og Ostenfeld henledte derfor Opmærksomheden paa den forholdsvis store Smittefare, de unge Kvinder er underkastede i angrebne Hjem, og tillige paa den forholdsvis lave Lefevod, som ofte træffes i den haardt arbejdende Landbefolkning i denne Egn, og som antagelig i højere Grad træffer Kvinderne end de i fri Luft arbejdende Mænd.

Naar vi i Belysning af disse forskellige Erfaringer atter optager Overvejelserne over Betydningen af de af os fremskaffede Kendsgeninger, synes man for det første at kunne fastslaa, at de unge Kvinder i Alderen 15—25 Aar og navn-

lig antagelig i Alderen 15—20 Aar har en særlig nedsat Modstandsdygtighed overfor Tuberkulosesygdommen.

Paa Baggrund af denne store Modtagelighed faar de forskellige Aarsager, der begunstiger Tuberkulosens Opstaaen og Udvikling, deres Betydning. Det maa gælde Smittefarens hos Sygeplejerskerne og hos de unge Piger i Hjemmene med aaben Tuberkulose. Det maa gælde den stigende Beskæftigelse af de unge Kvinder i Kontorer, Butikker og i Fabrikker. De taaler i denne Alder daarligere anstrengende Arbejde end Mændene. Det gælder endvidere den med lavt Indtægtsniveau følgende lave Lefevod med mangelfuld eller uhensigtsmæssig Ernæring.

Af vort Materiale fremgaar det, hvor stor Betydning særlig Arbejdsforholdene har for de unge selverhvervende Kvinder. Der er i den Sammenhæng Anledning til at sætte de Ord, hvormed F. I. Bentley slutter sin Afhandling: "Modern social life is part of the march of progress. We cannot reverse the tide and few would wish to do so, least of all the modern girl".

Maa man være enig med ham heri, melder der sig imidlertid for os den særlige Opgave at søge at værne og hjælpe de unge Kvinder overfor den specielle Fare, som truer dem, beskytte dem mod Smitte og forbedre deres Modstandskraft.

RESUMÉ

1. For at undersøge Tuberkulosens Udbredelse i København med Hensyn til de sociale Forhold har man for Fem-aaret 1928—32 fordelt 250884 mandlige og kvindelige Forsørgere efter deres Erhverv og Indtægt i tre Befolkningsklasser, en Overklasse, en Middelstand og en Arbejderklasse. Dødeligheden af Lungetuberkulose var i disse tre Klasser henholdsvis 5,1, 9,5 og 13,2 pr. 10.000 Forsørgere. Ved at medinddrage Nabokommunerne Frederiksberg og Gentofte i Undersøgelsen ændres Forholdet ikke væsentlig, men begge disse Kommuner har betydelig lavere Dødelighed mellem Forsørgerne end København.

2. Ved at undersøge Nyanmeldelserne af Lungetuberkulose viser Sygeligheden en lignende Forskel mellem de tre Befolkningsgrupper, nemlig henholdsvis 6,8, 21,3 og 26,4 pr. 10.000 Forsørgere.

3. Inden for de tre Hovedgrupper og inden for de deri ikke medtagne Erhverv viser sig betydelig Forskel mellem de forskellige Erhverv. Særlig høje Tal viser Tjenere, Matroser, Sygeplejersker, Expeditricer.

4. Delt efter Kønnene viser Dødeligheden af Lungetuberkulose sig at være noget større hos mandlige end hos kvindelige Forsørgere, men i nogle af Grupperne størst hos de kvindelige.

5. Med Hensyn til Aldersklasserne viser der sig en betydelig Forskel mellem Kønnene og Befolkningslagene. Mændene viser i Overklassen—Middelstanden et mindre Højdepunkt af Dødelighed i Alderen 25—34 Aar og i Alderen

over 65 Aar, i Arbejderklassen derimod en nogenlunde jævn Stigning til et højt Tal i Alderen over 65 Aar. Kvinderne viser i Overklassen—Middelstanden en jævn Aftagen gennem alle Aldersklasser fra 15—24 Aar, Arbejderklassen derimod en Stigning i Alderen 25—34 Aar og i Alderen over 65 Aar. Betydningen af de forskellige Alderskurver diskuteres.

6. For at undersøge Tuberkulosens Tilbagegang i de tre Befolkningslag er en Sammenstilling foretaget mellem Dødeligheden i de Femaar, der omgiver de sidste 4 Folketællinger fra 1901. I disse 30 Aar er Lungetuberkulosen aftaget i hele Befolkningen over 15 Aar med noget over Halvdelen. I de tre Grupper Forsørgere er Dødeligheden aftaget noget mindre, men Forskellen mellem de tre Grupper er ikke stor.

7. For de mandlige Forsørgeres Vedkommende ses i alle Decennierne en Tilbagegang, noget større i Arbejderklassen end i de andre Grupper. En nøjere Redegørelse for de faglærte Arbejdere viser den stærke Tilbagegang i de forskellige Fag. Aarsagerne dertil diskuteres med Hensyntagen til den Forskel, der er i Fagene i Retning af Arbejdsvilkaar og Lønstigning.

8. For de kvindelige Forsørgeres Vedkommende finder man en betydelig Forskel fra de mandlige. I Overklassen er Dødeligheden aftaget, i alt Fald i de sidste 20 Aar, i Middelstanden er den svingende, men i Arbejderklassen er den steget jævnt i de 30 Aar. Ogsaa ved Undersøgelse af de enkelte rent kvindelige Erhverv finder man en betydelig Stigning af Dødeligheden.

9. Aarsagen til Stigningen af Dødeligheden af Lungetuberkulose mellem de selverhvervende ikke-gifte Kvinder beror for en Del paa, at Erhvervene nu søges af langt flere Kvinder i Alderen 15—24 Aar, d. v. s. i den Alder, da Dødeligheden af Lungetuberkulosen er størst. Tillige viser det sig imidlertid, at i Alderen 15—29 Aar er Dødeligheden pr. 10.000 steget betydeligt i de nævnte 30 Aar.

10. Ved tidligere Undersøgelser her i Danmark og i Udlandet kender man den store Dødelighed blandt de unge Kvinder og har set, at den ikke aftager paa samme Maade som i de højere Aldersklasser og som hos Mændene. Vor Undersøgelse viser, at det særlig er hos de selverhvervende unge Kvinder, at denne Stigning af Dødeligheden kan konstateres. Aarsagerne hertil diskuteres.

LITTERATUR

- Annual Report of the Chief Medical Officer for the year 1933. London. 1934.
- Bentley, F. I.*: Pulmonary Tuberculosis in young women. The Journal of State Medicine. XLII, 249. 1934.
- Cummins, S. Lyle*: Tubercle. IV. 885. 1923.
- Cummins, S. Lyle*: The British Journal of Tuberculosis. XXIX. 4. 1935.
- Dalgaard, Knud*: Nationaløkonomisk Tidsskrift. 105. 1926.
- Flatzeck-Hofbauer, A.*: Kommen und Gehen der Tuberkulose. Leipzig 1931.
- Heimbeck*: Nordisk medicinsk Kongres. 1927 og 1929. Acta medica Suppl. XXVI og XXXIV.
- Helsted*: Ugeskrift for Læger Nr. 7. 191. 1935.
- Helweg-Larsen*: Utrykt Meddelelse.
- Holm, Joh.*: Undersøgelser over Tuberkulin. Kbhvn. 1934.
- Høyer Dahl, R.*: Tidsskrift for den norske Lægeforening. Nr. 7—8, 1933.
- Høyer Dahl, R.*: Nordisk medisinsk Tidsskrift. Nr. 4. 145, 1932.
- Lehmann, Julius*: Nogle Undersøgelser om Dødeligheden af Lungesvindstot i København. 1882.
- Nybolle, H. Cl.*: Nordisk Forsikringstidsskrift. 6. 306. 1926.
- Ostenfeld, J.*: Tuberkulosedødeligheden belyst i Forhold til Køn og Alder. Nationalforeningens Aarsberetning. 1920—21.
- Ostenfeld, J.*: Undersøgelser over Tuberkulosens Udbredelse i Danmark. Nationalforeningens Aarsberetning. 1927—28.
- Ostenfeld, Heilmann, Neander*: Tuberculosis in Denmark, Norway and Sweden. Geneva 1931.
- Scheel, O.*: Nordisk medisinsk Tidsskrift. 3. 633. 1931.
- Sørensen, Th.*: Den relative Dødelighed af Tuberkulose i København. Ugeskrift for Læger. 1883. S. 365.
- Reports of the Medical Research Committee. London:
1. The Boot and Shoe Industry. 1915.
  18. An Investigation into the Epidemiology of Phthisis in great Britain and Ireland 1918 (Brownlee).
  22. An Inquiry into the Prevalence and Aetiology of Tuberculosis among industrial workers, with special reference to Female Munition workers. 1919.

TABELAFDELING

Tabel. I. Antal Skatteansatte i København i

	Antal Skatteansatte med					
	under 800 Kr.	800— 2000 Kr.	2000— 5000 Kr.	5000— 10.000 Kr.	10.000— 50.000 Kr.	50.000 Kr. og derover
1. Selvstænd. i Haandv. og Industri..	788	2820	6390	2057	1078	120
2. — i Handel og Pengeomsætn..	972	2900	5795	2206	1066	89
3. Forretn.ledere, Bankpers. o. l.	534	1807	4002	1734	235	”
4. Overordnet Kontorpersonale, libe- rale Erhverv o. l.	563	975	3803	4739	1719	39
Tilsammen Overklassen....	2857	8502	19990	10736	4098	248
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	193	391	3235	1832	112	”
6. Medhj. i Handel og Pengeoms....	3014	10301	7286	510	27	”
7. Underordn. Kontorpersonale o. l. ...	1990	8649	19842	2145	156	2
Tilsammen Middelstanden....	5197	19341	30363	4487	295	2
8. { Faglærte Arbejdere.....	5822	16683	34741	3599	19	”
{ Ikke fagl. —	5583	14549	17306	807	4	”
9. Lagerarbejdere og Bude.....	2169	4521	2749	103	”	”
10. Husbestyrerinder og Husassist. ...	5345	17071	318	7	”	”
Tilsammen Arbejderklassen....	18919	52824	55114	4516	23	”
11. Øvrige Erhverv	30898	32992	29304	5303	1718	76
12. Samtlige Erhverv	57871	113659	134771	25042	6134	326

1931 fordelt efter Erhverv og Indkomstklasser.

I alt	Af 100 Skatteansatte havde						I alt	Gennem- snitlig Indk. i Kr.
	under 800 Kr.	800— 2000 Kr.	2000— 5000 Kr.	5000— 10.000 Kr.	10.000— 50.000 Kr.	50.000 Kr. og derover		
13253	5,9	21,3	48,3	15,5	8,1	0,9	100,0	5339
13028	7,5	22,3	44,4	16,9	8,2	0,7	100,0	5022
8312	6,4	21,7	48,2	20,9	2,8	”	100,0	3703
11838	4,8	8,2	32,2	40,0	14,5	0,3	100,0	6629
46431	6,2	18,3	43,1	23,1	8,8	0,5	100,0	5278
5763	3,3	6,8	56,2	31,8	1,9	”	100,0	4464
21138	14,3	48,7	34,5	2,4	0,1	”	100,0	1924
32784	6,1	26,4	60,5	6,5	0,5	0,06	100,0	2858
59685	8,7	32,4	50,9	7,5	0,5	0,003	100,0	2682
60864	9,6	27,4	57,1	5,9	0,03	”	100,0	2674
38249	14,5	38,1	45,3	2,1	0,01	”	100,0	2106
9542	22,7	47,4	28,8	1,1	”	”	100,0	1665
22741	23,5	75,1	1,4	0,03	”	”	100,0	1113
131396	14,4	40,2	42,0	3,4	0,01	”	100,0	2166
100291	30,8	32,9	29,2	5,3	1,7	0,1	100,0	2214
337803	17,1	33,7	39,9	7,4	1,8	0,1	100,0	2699

Tabel II. Dødeligheden af Lungetuberkulose blandt Skatteansatte i København, Frederiksberg og Gentofte
Kommuner i Femåret 1928—32.

	Antal Skatteansatte gennemsnitlig				Antal Dødsfald ialt			
	Kbhvn.	Frbg.	Gentofte	Tilsum.	Kbhvn.	Frbg.	Gentofte	Tilsum.
1. Selvstændige i Haandv. og Industri..	13028	2784	1595	17407	33	9	4	46
2. — 1 Handel og Pengeomsættn.	12844	3169	1449	17462	50	6	5	61
3. Forretn.ledere, Bankpers. o. l.	8087	2231	718	11036	34	6	1	41
4. Overordnet Kontorpers. lib. Erhv. o. l.	11389	4080	1957	17426	23	7	2	32
Tilsummen Overklassen.....	45348	12264	5719	63331	140	28	12	180
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	5686	899	326	6911	14	2	1	17
6. Medhj. i Handel og Pengeomsættn....	20169	3143	781	24093	139	23	3	165
7. Underordnet Kontorpers. o. l.	32510	6077	1923	40510	118	21	3	142
Tilsummen Middelsstanden....	58365	10119	3030	71514	271	46	7	324
8. { Faglærte Arbejdere.....	58510	7425	1729	67664	383	36	11	430
9. { Ikke fagl. Arb. o. lign. Medhj.	37702	3556	1123	42381	288	27	5	320
10. Lagerarbejdere og Bude.....	9357	882	193	10432	66	7	2	75
Husbeskytteri og Husassisstenter .	22315	6384	3458	32137	431	18	5	154
Tilsummen Arbejderklassen.....	127884	18227	6503	152614	868	88	23	979
Pers. i Landbr., Garteneri og Fiskeri .	1629	287	574	2490	12	4	4	20
Skibsofficerer o. l., Telefonister	2210	373	191	2774	12	5	"	17
Andre i Trafikv. og Kommissionsforr.	17084	1926	810	19820	100	10	1	111
Liberalte Erhverv	9553	4661	1469	15683	61	22	5	88
Pensionister og andre u. af Erhverv .	38117	11464	4690	54271	213	39	13	265
Lærlinge og Elevner	15489	2391	922	18802	74	14	2	90
Andre og uangivne Erhverv	12871	2651	904	16426	21	"	"	21
12. Samtlige Erhverv	328550	64363	24812	417725	1772	256	67	2095

Tabel III. Antal Forsøgere indenfor Erhverv efter Folketællingerne 1901, 1911, 1921 og 1930. København.

	1901			1911			1921			1930		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
1. Selvtændige i Haand- værk og Industri.	8773	3688	12461	8390	2108	10498	9512	3187	12699	11661	3120	14781
2. Selvtændige i Handel og Pengeomsætning . . .	8469	3767	12236	8145	3906	12051	10231	3579	13810	12310	4029	16339
3. Forretn.ledere, Bank- personale o. l.	1235	352	1587	1661	712	2373	3410	300	3710	9171	2589	11760
4. Overordnede Kontorper- sonale, lib. Erhverv o. l.	4365	2154	6519	4356	2544	6900	6763	3310	10073	8943	3416	12359
Tilsammen Overklassen	22842	9961	32803	22552	9270	31822	29916	10376	40292	42085	13154	55239
5. Maskinmestre, For- mænd o. l.	709	503	1212	1881	874	2755	5077	323	5400	4946	330	5276
6. Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning . . .	5067	3432	8499	5126	4824	9950	5314	7195	12509	7818	14681	22499
7. Underordnet Kontor- personale o. l.	9185	2386	11571	10799	4123	14922	13047	7283	20330	17748	11344	29092
Tilsammen Middelfstanden	14961	6321	21282	17806	9821	27627	23438	14801	38239	30512	26355	56867
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	51677	22990	74667	56453	23483	79936	64688	22464	87152	79969	25059	104328
9. Lagerarbejdere og Bude og Husbest.inder og Hus- assistenter samt mandl.	3516	420	3936	5443	1092	6535	7758	1193	8951	7956	1164	9120
10. Tyende	552	17488	18040	731	18238	18969	459	20031	20490	196	25134	25330
Tilsammen Arbejderklassen	55745	40898	96643	62627	42813	105440	72905	43688	116593	87421	51357	138778
11. Øvrige Erhverv	21482	18463	39945	33055	30928	63983	47018	42188	89206	45207	41983	87190
12. Samtlige Erhverv . . .	115030	75643	190673	136040	92832	228872	173277	111053	284330	205225	132849	338074

Tabel IV. Dødeligheden af Lungetuberkulose efter

	Antal Dødsfald i Aarene											
	1902—06			1909—13			1919—23			1928—32		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
1. Selvstænd. i Haandv. og Industri	45	11	56	30	4	34	19	3	22	24	9	33
2. Selvstænd. i Handel og Pengeomsætning	82	3	85	58	5	63	60	6	66	47	3	50
3. Forretningsledere, Bankpersonale o. l.	5	1	6	4	3	7	31	2	33	32	2	34
4. Overordnet Kontorpers., liberale Erhverv o. l.	24	9	33	29	13	42	27	15	42	16	7	23
Tilsammen Overklassen	156	24	180	121	25	146	137	26	163	119	21	140
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	11	„	11	20	„	20	16	„	16	14	„	14
6. Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning	51	19	70	58	33	91	72	39	111	70	69	139
7. Underordn. Kontorpers. o. l.	73	6	79	71	10	81	83	52	135	63	55	118
Tilsammen Middelstanden	135	25	160	149	43	192	171	91	262	147	124	271
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	976	128	1104	884	152	1036	614	166	780	530	191	721
9. Lagerarbejd. og Bude	28	2	30	46	2	48	42	13	55	58	8	66
10. Husbestyrerind. og Husassistenter samt mandligt Tyende	„	69	69	„	92	92	„	88	88	„	131	131
Tilsammen Arbejderklassen	1004	199	1203	930	246	1176	656	267	923	588	330	918
11. Øvrige Erhverv	244	275	519	211	362	573	229	261	490	235	208	443
12. Samtlige Erhverv	1539	523	2062	1411	676	2087	1193	645	1838	1089	683	1772

Erhverv og Køn blandt Forsørgere i København.

	Antal aarlige Dødsfald pr. 10.000 Forsørgere (hhl. efter de 4 Folketællinger)											
	1902—06 (1901)			1909—13 (1911)			1919—23 (1921)			1928—32 (1930)		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.
	10,3	6,0	9,0	7,2	3,8	6,5	4,0	1,9	3,1	4,1	5,8	4,5
	19,4	1,6	13,9	14,2	2,6	10,5	11,7	3,4	9,6	7,6	1,5	6,1
	8,1	5,7	7,6	4,8	9,8	5,9	18,2	13,3	17,8	7,0	1,5	5,8
	11,2	7,9	10,1	13,3	10,2	12,2	8,0	9,1	8,3	3,6	4,1	3,7
	13,7	4,7	11,0	10,7	5,4	9,2	9,2	5,0	8,1	5,7	3,2	5,1
	31,1	„	18,2	21,3	„	14,5	6,3	„	5,9	5,7	„	5,3
	20,1	11,1	16,5	22,6	13,7	18,3	27,1	10,8	17,7	17,9	9,4	12,4
	15,9	5,0	13,7	13,1	4,9	10,9	12,7	14,3	13,3	7,1	9,7	8,1
	18,0	7,9	15,0	16,7	8,8	13,9	14,6	12,3	13,7	9,6	9,4	9,5
	37,8	11,1	29,6	31,3	12,9	25,9	19,0	14,8	17,9	13,4	15,2	13,8
	15,9	9,5	15,2	16,9	3,7	14,7	10,8	21,8	12,3	14,6	13,7	14,5
	„	7,9	7,6	„	10,1	9,7	„	8,8	8,6	„	10,4	10,3
	36,0	9,7	24,9	29,7	11,5	22,3	18,0	12,2	15,8	13,5	12,9	13,2
	22,7	29,8	26,0	12,8	23,4	17,9	9,7	12,4	11,0	10,4	9,9	10,2
	26,8	13,8	21,6	20,7	14,6	18,2	13,8	11,6	12,9	10,6	10,3	10,5

Tabel V. Antal Forsørgere efter Erhverv, Alder

	15—24 Aar		25—34 Aar		35—44 Aar	
	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
1. Selvstændige i Haandværk og Industri	263	211	1889	441	3270	683
2. Selvstændige i Handel og Pengeomsætning	317	103	2462	430	3406	897
3. Forretningsledere, Bankpersonale o.l.	1113	629	3290	830	2404	578
4. Overordnet Kontorpers., lib. Erhverv o.l.	469	456	2444	986	2479	838
Tilsammen Overklassen	2162	1399	10085	2687	11559	2996
Af 100 var	5,1	10,6	24,0	20,4	27,5	22,8
5. Maskinmestre, Formænd o.l.	233	68	1241	90	1451	79
6. Medhjælpere i Handel og Pengeomsætning	3038	5908	2376	3198	1288	2136
7. Underordnet Kontorpersonele o.l.	3756	5409	4658	3411	4140	1485
Tilsammen Middelstanden	7027	11385	8275	6699	6879	3700
Af 100 var	23,0	43,2	27,1	25,4	22,6	14,1
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	17881	10018	21816	5594	17315	3657
9. Lagerarbejdere og Bude	2981	512	2289	188	1151	145
10. Husbestyrerinder og Husassistenter samt mandligt Tyende	38	12906	61	6056	45	2700
Tilsammen Arbejderklassen	20900	23436	24166	11838	18511	6502
Af 100 var	23,9	45,6	27,6	23,1	21,2	12,7
11. Øvrige Erhverv	8646	3673	8885	3978	6656	3468
Af 100 var	19,1	8,7	19,7	9,5	14,7	8,2
12. Samtlige Erhverv	38735	39893	51411	25202	43605	16666
Af 100 var	18,9	30,1	25,1	19,0	21,2	12,5

og Køn i Følge Folketællingen af 1930. København.

45—54 Aar		55—64 Aar		65 Aar og over		I alt		Til-sammen
Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Mænd	Kvinder	
3229	870	2086	672	924	243	11661	3120	14781
3150	1211	2095	936	880	452	12310	4029	16339
1333	392	728	134	303	26	9171	2589	11760
1802	664	1355	379	394	93	8943	3416	12359
9514	3137	6264	2121	2501	814	42085	13154	55239
22,6	23,8	14,9	16,2	5,9	6,2	100,0	100,0	—
1238	60	641	27	142	6	4946	330	5276
772	1830	277	1336	67	273	7818	14681	22499
2990	697	1857	276	347	66	17748	11344	29092
5000	2587	2775	1639	556	345	30512	26355	56867
16,4	9,8	9,1	6,2	1,8	1,3	100,0	100,0	—
12629	3269	7440	2071	2188	450	79269	25059	104328
844	159	510	126	181	34	7956	1164	9120
34	1980	10	1142	8	350	196	25134	25330
13507	5408	7960	3339	2377	834	87421	51357	138778
15,5	10,5	9,1	6,5	2,7	1,6	100,0	100,0	—
5606	4814	4749	7292	10665	18758	45207	41983	87190
12,4	11,5	10,5	17,4	23,6	44,7	100,0	100,0	—
33627	15946	21748	14391	16099	20751	205225	132849	338074
16,4	12,0	10,6	10,8	7,8	15,6	100,0	100,0	—

Tabel VI. Antal Forsørgere efter Erhverv, Alder

	15—17 Aar		18—24 Aar	
	Md.	Kv.	Md.	Kv.
1. Selvstændige i Haandværk og Industri...	„	„	198	398
2. — i Handel og Pengeomsætning..	„	3	193	78
3. Forretningsledere, Bankperson. o. l.	8	13	354	160
4. Overordnet Kontorpers., lib. Erhv. o. l. ...	7	„	748	338
Tilsammen Overklassen....	15	16	1493	974
Af 100 var....	0,1	0,2	6,5	9,8
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	8	35	138	253
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætning.	172	173	1863	1629
7. Underordnet Kontorpersonale o. l.	31	12	2710	1302
Tilsammen Middelstanden....	211	220	4711	3184
Af 100 var....	1,4	3,5	31,5	50,4
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	715	558	12693	6846
9. Lagerarbejdere og Bude.....	120	22	1399	170
10. Husbestyrerinder og Husassistenter samt mandligt Tyende	40	1209	170	5217
Tilsammen Arbejderklassen....	875	1789	14262	12233
Af 100 var....	1,6	4,4	25,6	29,9
11. Øvrige Erhverv	290	96	4515	1151
Af 100 var....	1,3	0,5	21,0	6,2
12. Samtlige Erhverv	1391	2121	24981	17542
Af 100 var....	1,2	2,8	21,7	23,2

og Køn ifølge Folketællingen af 1901. København.

25—29 Aar		30—59 Aar		60 Aar og over		I alt		Til- sammen
Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Mænd	Kvinder	
695	393	6496	2589	1384	308	8773	3688	12461
638	154	6558	2840	1080	692	8469	3767	12236
204	63	613	112	56	4	1235	352	1587
597	353	2624	1339	389	124	4365	2154	6519
2134	963	16291	6880	2909	1128	22842	9961	32803
9,3	9,7	71,3	69,0	12,8	11,3	100,0	100,0	—
122	105	397	106	44	4	709	503	1212
907	648	2020	946	105	36	5067	3432	8499
1342	477	4501	585	601	10	9185	2386	11571
2371	1230	6918	1637	750	50	14961	6321	21282
15,9	19,5	46,2	25,9	5,0	0,7	100,0	100,0	—
8540	3203	27133	10672	2596	1711	51677	22990	74667
891	49	986	166	120	13	3516	420	3936
80	2362	222	7496	40	1204	552	17488	18040
9511	5614	28341	18334	2756	2928	55745	40898	96643
17,1	13,7	50,8	44,8	4,9	7,2	100,0	100,0	—
2019	919	9851	6670	4807	9627	21482	18463	39945
9,4	5,0	45,9	36,1	22,4	52,2	100,0	100,0	—
16035	8726	61401	33521	11222	13733	115030	75643	190673
13,9	11,5	53,4	44,3	9,8	18,2	100,0	100,0	—

Tabel VII. Dødsfald af Lungetuberkulose blandt Forsørgere i

	Antal Dødsfald i alt 1928—32 i									
	15—24 Aar		25—34 Aar		35—44 Aar		45—54 Aar		55—64 Aar	
	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.
1. Selvstænd. i Haandv. og Industri . . .	3	4	4	„	7	2	6	„	3	2
2. — i Handel og Pengeomsætn.	3	„	7	1	16	„	11	1	6	1
3. Forretn.ledere, Bankpers. o. l.	2	„	13	1	6	1	7	„	3	„
4. Overordnet Kontorpersonale, liberale Erhverv o. l.	1	1	2	3	3	1	5	1	3	1
Tilsammen Overklassen	6	5	26	5	32	4	29	2	15	4
5. Maskinmestre, Formænd o. l.	7	„	5	„	8	„	1	„	5	„
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætn.	7	40	24	20	18	5	15	4	5	„
7. Underordnet Kontorpers. o. l.	16	29	21	19	14	4	9	2	2	1
Tilsammen Middelstanden	23	69	50	39	40	9	25	6	7	1
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere	108	80	132	46	114	28	88	17	55	10
9. Lagerarbejdere og Bude	24	4	15	2	8	1	5	„	3	1
10. Husbestyrerinder og Husassistenter . . .	„	64	„	45	„	6	„	8	„	4
Tilsammen Arbejderklassen	132	148	147	93	122	35	93	25	58	15
11. Øvrige Erhverv	1) 47	2) 63	63	47	51	14	30	7	15	20
12. Samtlige Erhverv	208	285	286	184	245	62	177	40	95	40

1) Heraf 16 Studerende og Elever.

2) — 19 —

3) — 37 —

København efter Erhverv, Alder og Køn. 1928—32 og 1902—06.

Alderen	Antal Dødsfald i alt 1902—06 i Alderen																		
	Over 65 Aar			Tilsammen			15—17 Aar		18—24 Aar		25—29 Aar		30—59 Aar		Over 60 Aar		Tilsammen		
	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Tils.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Md.	Kv.	Tils.
4	1	24	9	33	„	„	1	1	4	1	35	8	5	1	45	11	56		
4	„	47	3	50	„	„	„	„	7	„	72	2	3	1	82	3	85		
1	„	32	2	34	„	„	1	„	2	„	2	1	„	„	5	1	6		
2	„	16	7	23	„	„	1	1	5	1	16	7	2	„	24	9	33		
11	1	119	21	140	„	„	3	2	18	2	125	18	10	2	156	24	180		
„	„	14	„	14	„	„	„	„	3	„	7	„	1	„	11	„	11		
1	„	70	69	139	1	1	13	10	12	4	24	4	1	„	51	19	70		
1	„	63	55	118	2	„	23	3	12	1	35	2	1	„	73	6	79		
2	„	147	124	271	3	1	36	13	27	5	66	6	3	„	135	25	160		
33	10	530	191	721	14	2	156	20	111	15	669	88	26	3	976	128	1104		
3	„	58	8	66	2	„	7	1	5	„	12	1	2	„	28	2	30		
„	4	„	131	131	„	5	„	35	„	13	„	14	„	2	„	69	69		
36	14	588	330	918	16	7	163	56	116	28	681	103	28	5	1004	199	1203		
29	57	235	208	443	1	1	53	12	52	12	110	200	28	50	244	275	519		
78	72	1089	683	1772	20	9	255	83	213	47	982	327	69	57	1539	523	2062		

Tabel VIII. Nyanmeldte Tilfælde af Lungetuberkulose

	Nyanmeldte Tilfælde i alt											
	15—24 Aar		25—34 Aar		35—44 Aar		45—54 Aar		55—64 Aar		65 Aar ogover	
	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
1. Selvstændige i Haandværk og Industri	1	„	8	„	10	„	9	„	6	„	3	„
2. — i Handel og Pengeomsætn.	6	1	21	3	23	4	15	„	8	„	2	„
3. Forretn.ledere, Bankpers. o. lign.	9	1	19	1	18	„	4	„	2	„	„	„
4. Overordn. Kontorpers. lib. Erhverv o.l.	3	„	3	4	„	„	1	„	1	„	2	„
Tilsammen Overklassen....	19	2	51	8	51	4	29	„	17	„	7	„
5. Maskinmestre, Formænd o. lign.	2	„	10	„	4	1	2	„	„	„	„	„
6. Medhj. i Handel og Pengeomsætning .	43	106	43	47	19	22	15	8	5	„	„	„
7. Underordn. Kontorpersonale o. lign. .	48	88	35	33	30	11	16	8	7	2	1	„
Tilsammen Middelstanden....	93	194	88	80	53	34	33	16	12	2	1	„
Tils. Overklasse + Middelstand....	112	196	139	88	104	38	62	16	29	2	8	„
8. Faglærte og ufaglærte Arbejdere....	351	216	260	77	205	29	148	16	68	16	24	9
9. Lagerarbejdere og Bude	70	11	16	6	8	1	5	1	5	1	1	„
10. Husbestyrerinder og Husassistenter..	„	161	„	89	„	19	„	11	„	6	„	4
Tilsammen Arbejderklassen....	421	388	276	172	213	49	153	28	73	23	25	13
11. Øvrige Erhverv	158	127	123	92	62	53	36	25	25	32	49	52
heraf Studerende	31	4	12	2	„	„	„	„	„	„	„	„
„ Elever	20	50	„	9	„	„	„	„	„	„	„	„
12. Samtlige Erhverv	691	711	538	352	379	140	251	69	127	57	82	65

blandt Forsørgere i København i Aarene 1928—32.

Tilsammen			Nyanmeldte Tilfælde pr. 10 000 Forsørgere gennemsnitlig aarlig														
			15—24 Aar		25—34 Aar		35—44 Aar		45—54 Aar		55—64 Aar		65 Aar ogover		Tilsammen		
M.	K.	M.+K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.+K.		
37	—	37	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„	6,3	„	5,0
75	8	83	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12,2	—	10,2
52	2	54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11,3	—	9,2
10	4	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,2	—	2,3
174	14	188	17,6	—	10,1	—	8,8	—	6,1	„	5,4	„	5,6	„	8,3	2,1	6,8
18	1	19	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„	7,3	—	7,2
125	183	308	28,3	35,9	36,2	29,4	29,5	20,6	38,8	8,7	36,1	„	„	„	32,0	24,9	27,4
137	142	279	25,6	32,5	15,0	19,3	14,5	14,8	10,7	23,0	7,5	—	—	—	15,4	25,0	19,2
280	326	606	26,5	34,1	21,3	23,9	15,4	18,4	13,2	12,4	8,6	—	—	—	18,4	24,7	21,3
454	340	794	24,4	30,7	15,1	18,8	11,3	11,4	8,5	5,6	6,4	—	5,2	„	12,6	17,2	14,2
1056	363	1419	39,3	43,1	23,8	27,5	23,7	15,9	23,4	9,8	18,3	15,5	21,9	40,0	26,6	29,0	27,2
105	20	125	47,0	—	14,0	—	13,9	—	11,8	—	19,6	—	—	—	26,4	34,4	27,4
„	290	290	„	24,9	„	29,4	„	14,1	„	11,1	„	10,5	„	„	„	23,1	22,9
1161	673	1834	40,3	33,1	22,8	29,1	23,0	15,1	22,7	10,4	18,3	13,8	21,0	31,2	26,6	26,2	26,4
453	381	834	36,5	69,2	27,7	46,3	18,6	30,6	12,8	10,4	10,5	8,8	9,2	5,5	20,0	18,2	19,1
43	6	49	—	—	—	—	„	„	„	„	„	„	„	„	—	—	—
20	59	79	—	—	„	—	„	„	„	„	„	„	„	„	—	—	—
2068	1394	3462	35,7	35,6	20,9	27,9	17,4	16,8	14,9	8,7	11,7	7,9	10,2	6,3	20,2	21,0	20,5

Tabel IX. Dødeligheden af Lungetuberkulose blandt Befolkningen over 15 Aar. København 1876—1934.

	Dødsf. i Alderen ov. 15 Aar				Dødsf. i Alderen 15—24 Aar			
	Mænd		Kvinder		Mænd		Kvinder	
	Gen.sn. aarlig		Gen.sn. aarlig		Gen.sn. aarlig		Gen.sn. aarlig	
	i alt	pr. 10.000	i alt	pr. 10.000	i alt	pr. 10.000	i alt	pr. 10.000
1876—79.....	327	45,1	274	32,8	51	25,8	56	27,3
1880—84.....	355	46,7	291	31,4	56	27,0	53	23,5
1885—89.....	365	42,4	289	27,0	50	21,7	49	19,2
1890—94.....	342	35,6	242	20,0	51	20,2	43	14,9
1895—1901.....	351	34,4	211	16,1	53	19,8	38	12,3
1902—06.....	332	26,3	231	14,7	55	14,9	54	13,4
1907—09.....	321	23,8	266	15,6	48	13,3	61	14,6
1910—14.....	311	21,4	258	13,8	49	12,9	57	12,9
1915—19.....	361	21,7	281	13,5	70	16,2	75	15,7
1920—24.....	252	13,3	242	10,4	55	11,3	78	14,1
1925—27.....	253	12,5	230	9,2	53	11,0	81	14,6
1928—32.....	216	9,9	219	8,2	42	8,3	73	12,5
1933—34.....	212	9,7	191	7,1	30	5,9	53	9,1